

UiT Norges arktiske universitet

Fakultetet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Struktur- og aktørteori: En teoretisk analyse for å forstå strukturell rasisme

Eirik Frivold

Masteroppgave i sosiologi ved lektorutdanningen 8.-13. trinn, SOS-3981, juni 2023

Innhold

1. Innledning.....	5
2.0 Bakgrunns kapittel om strukturell rasisme og struktur- og aktørteori	7
2.1 Rasisme	7
2.2 Rasismens historie.....	8
2.3 Rasisme i Norge	9
2.4 Rasismen endrer seg.....	10
2.5 Strukturell rasisme som begrep	13
2.6 Tre former av strukturell rasisme	15
2.7 Paralleller til kvinnekamp	17
2.8 Struktur- og aktørproblemet	19
2.9 Parsons om struktur- og aktørproblemet	20
2.10 Teorien om rasjonelle valg	22
2.11 Bourdieu sin konflikteoretiske syntese	22
3. Konfliktteoretisk syntese.....	23
3.1 Sosiale rom.....	25
3.2 Sosiale felt.....	25
3.3 Symbolsk makt.....	26
3.4 Habitus	26
3.5 Aktør og struktur ifølge Bourdieu.....	28
3.6 Strukturell rasisme ifølge Bourdieu	28
3.7 Kritikk	30
4. Teorien om rasjonelle valg.....	30
4.1 Spillteori.....	31
4.2 Endring på bakgrunn av rasjonalitet.....	32
4.3 Ønsker	33

4.4 Oppfatninger.....	35
4.5 Handlingsvalg.....	37
4.6 Aktør- og strukturproblemet ifølge TRV	37
4.7 Strukturell rasisme ifølge Coleman.....	39
4.8 Kritikk	42
5.0 Diskusjon.....	43
5.1 Aktør.....	43
5.1.1 Bourdieu om aktør.....	43
5.1.2 TRV om aktør.....	44
5.1.3 Svakheter og styrker ved aktørforståelsen	44
5.1.4 Aktørsyntese.....	44
5.1.5 Forskningsspørsmål 1: Aktør	45
5.2 Struktur	46
5.2.1 Bourdieu om struktur	46
5.2.2 TRV om struktur	47
5.2.3 Svakheter og styrker ved strukturforståelsen	47
5.2.4 Struktursyntesen.....	48
5.2.5 Forskningsspørsmål 2: Struktur	48
5.3 Struktur- og aktør relasjonen	49
5.3.1 Bourdieu om struktur- og aktør relasjonen	49
5.3.2 TRV om struktur- og aktør relasjonen	49
5.3.3 Svakheter og styrker.....	49
5.3.4 Struktur- og aktør relasjonssyntese	50
5.3.5 Forskningsspørsmål 3: Struktur- og aktør relasjon	50
5.4 Veien videre, bekjempelse av strukturell rasisme.....	55
5.5 Begrensninger.....	56

6. Konklusjon	56
7. Referanseliste:	60

1. Innledning

Etter Black Lives Matter protestene i Norge har begrepet strukturell rasisme blitt diskutert, ofte høytlytt og polarisert fra hver sin politiske kant, men uten at verken av sidene har kommet til enighet, eller svart tilstrekkelig på hva begrepet egentlig innebærer. På den ene siden påstås det at rasismen i Norge ikke er strukturell (Helgheim, 2021). De store forskjellene på majoritetsbefolkningen og minoritetene i samfunnet skyldes kulturelle forskjeller, altså er det i større grad selvolgt og selvsagt. Her finnes ikke bare dem som er motstander til strukturell rasisme, men også sistnevnte blir utfordret. Det er også dem som tror at rasisme ikke lenger er et samfunnsproblem i Norge nettopp fordi vi har kommet så langt som samfunn. Ett samfunn med likestillings- og diskriminerings lover (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2017), må kanskje heller kalles strukturelt anti-rasistisk. Motsatt side i politikken er derimot ikke like overbevist og peker på en mangel på forskning på strukturell rasisme. De henviser både til at det er få rapporter som eksisterer innenfor området, men også til at disse rapportene viser tendenser til at strukturell rasisme eksisterer. Blant de få er rapporten om «strukturell rasisme i Bergen» av Sindre Bangstad og Edvard Nergaard Larsen fra forskningsstiftelsen Kifo og Vista Analyse (Bangstad, Larsen & Grung, 2021). I denne rapporten vises det blant annet til at 40% av de som har deltatt i undersøkelsen har opplevd diskriminering i arbeidslivet og 25% har opplevd forskjellsbehandling i boligmarkedet. I tillegg vises det til bekymringsverdige tall når det kommer til rasistisk mobbing i utdanningssystemet. Som et resultat av denne rapporten utrykte Bergen kommune en bekymring. De ønsket videre å fremme en informasjonskampanje på hvordan minoriteter i samfunnet kan klage på diskriminering til offentlige organer, da spesielt innenfor arbeidsmarkedet og boligmarkedet (Bergen Kommune, 2021). Allikevel var ikke denne informasjonskampanjen uten sin egen kontrovers. Lokalt stemte blant annet Folkets parti og Fremskrittspartiet nei til dette forslaget. I etterkant av denne debatten ble datidens statsminister intervjuet i forbindelse med den samme problematikken, strukturell rasisme i Norge. Da Erna Solberg ble spurt om hun mente at Norge var et strukturelt rasistisk land svarte hun følgende: «Hvis man mener at du får en systematikk i et land som ikke er tilsiktet – som gjør at folk opplever at de ikke får samme mulighet fordi de har en annen hudfarge, etnisitet, religion eller et annet navn – så finnes det i vårt samfunn» (Direkte sitat; Teigen og Heldahl, 2021). Solberg anerkjenner altså at strukturell rasisme, med «rett» definisjon, finnes, men argumenterer samtidig for å ikke bruke begrepet strukturell rasisme fordi folk ikke

skjønner hva det betyr. Hva er så alternativet? Solberg tilbyr ikke ett alternativt begrep selv om hun, og andre i politikken, peker på at denne formen for rasisme bør gjøres noe med. Dette er i mine øyne svært problematisk. Hvordan skal vi utføre en empirisk anti-rasistisk kampanje uten de teoretiske premissene for å beskrive det? På bakgrunn av dette ser jeg det nødvendig at vi danner en felles teoretisk diskurs før vi kan anvende det i en empirisk kontekst for å avdekke og effektivt bekjempe strukturell rasisme.

For å danne en bedre felles forståelse av strukturell rasisme vil jeg i denne teoretiske oppgaven undersøke begrepet i sammenheng med struktur- og aktørteori. Som nevnt er motstanderne av begrepet strukturell rasisme spesielt kritisk fordi folk generelt ser ut til å være mindre rasistiske enn tidligere, og det norske samfunn har lover som skal beskytte mot rasisme. Samtidig anerkjennes det av ett politisk spekter at det finnes visse systematiske urettferdigheter på bakgrunn av etnisitet, selv om det er uenighet rundt hva dette skal kalles. Og til sist har vi en gruppe forkjempere for strukturell rasisme begrepet som mener det godt forklarer disse systematiske urettferdighetene. De forskjellige polene virker kanskje uforenlige, men med struktur og aktørteori kan man forsvare og forklare hvordan strukturell rasisme nettopp er ett så fruktbart begrep når rasisme ikke ser ut til å være begrenset av enkeltstående handlinger eller individuelle holdninger, men også er inkorporert i samfunnsstrukturene og institusjonene vi lever i. For selv om man anerkjenner at enkeltpersoner, aktører, ikke nødvendigvis er rasister eller bevisst diskriminerer andre, kan de likevel være med på å opprettholde og forsterke systematiske ulikheter og forskjeller på grunn av sin plass i samfunnet. Med ett struktur- og aktørteori perspektiv på strukturell rasisme kan vi lettere forklare hvordan to paradoksale fenomener – med ikke-rasistiske aktører og enkeltstående tiltak mot rasisme på den ene siden, og en systematisk urettferdighet mot minoriteter på den andre siden – kan være sanne samtidig.

Målet med oppgaven er å forstå fra et aktør- og strukturperspektiv hvordan strukturell rasisme kan eksistere i teorien til tross for diskrimineringslover og en befolkning som ikke ønsker å opptre rasistisk. Ut ifra dette har jeg formulert min problemstilling følgende; «*Hvordan kan struktur- og aktørteori bidra til en bedre forståelse av strukturell rasisme?*». I tillegg har jeg formulert 3 forskningsspørsmål;

1. *Hvilken plass har aktøren i begrepet strukturell rasisme?*

2. *Hva menes med struktur i begrepet strukturell rasisme?*

3. *Hvordan henger aktør/struktur sammen i strukturell rasisme?*

For å besvare på problemstillingen vil jeg først i neste kapittel gi en historisk kontekst og bakgrunnsinformasjon om rasisme, strukturell rasisme og struktur- og aktørteori. Deretter vil jeg i de neste to kapitlene presentere teorien som jeg vil benytte meg av i denne oppgaven, nemlig teorien om rasjonelle valg og Bourdieu. Etter å ha presentert et teoretisk utgangspunkt vil jeg i diskusjonen dele opp aktør, struktur og aktørstrukturforståelse opp i 3 og diskutere deres fruktbarhet i den teoretiske diskusjonen om strukturell rasisme. Deretter vil jeg besvare forskningsspørsmålene fortløpende og til slutt problemstillingen, som vil resultere i en syntese av teoriene, hvor de utilstrekkelige aspektene fra begge blir forkastet, mens de fruktbare blir videreutviklet. Avslutningsvis vil jeg kort diskutere veien videre, og så gi en konklusjon.

2.0 Bakgrunns kapittel om strukturell rasisme og struktur- og aktørteori

I dette kapittelet vil jeg gi en begrepsavklaring og en historisk kontekst til rasisme som tema. I forbindelse med denne historien vil jeg blant annet vise til hvordan rasisme begrepet har endret seg fra en eksplisitt rasisme til en implisitt rasisme de siste 60 årene. Deretter vil jeg gi diskutere begrepet strukturell rasisme og kritikken som kan rettes mot begrepet og dets bruk i dag. Etter det vil jeg presentere en kort sammenligning med kvinnebevegelsen for å deretter gi historisk kontekst for struktur- og aktør teori og vise til utviklingen innenfor dette området. Totalt vil dette vise til en annerledes forståelse av både aktør, struktur, rasisme og strukturell rasisme i dag enn for 60 år siden.

2.1 Rasisme

Rasisme er et begrep som har mange forskjellige definisjoner. Bangstad & Døving (2015, s. 10) definerer rasisme som et fenomen som forekommer på mange forskjellige måter med røtter i forskjellige ideologier, og rettet mot ulike mennesker. De viser til at en form for fenomenets forekomst er ved rasistiske ytringer. Rasistiske ytringer er oftest fremmedgjørende reaksjoner på annerledeshet, enten i form av etnisitet, hudfarge, religion,

kultur eller gruppetilhørighet. Denne definisjonen viser bredden av rasisme begrepet, men kan fremstå noe vag. Sosiolog Mette Andersson (2023, s. 23) definerer derimot rasisme mer spesifikt som nedvurdering og forskjellsbehandling på grunnlag av etnisitet, hudfarge eller kultur. Videre i hennes definisjon avklarer hun at disse kategoriene bidrar i rasistisk kontekst til definering av hvem mennesker egentlig er, og definerer hvordan mennesker vil handle på bakgrunn av deres kategorisering. Den sistnevnte, mer spesifikke definisjonen er den som vil ligge til grunn for rasismebegrepet videre i oppgaven.

2.2 Rasismens historie

Mye av bakgrunnen for den vitenskapelige rasismen stammer fra den svenske naturhistorikeren Carl Von Linné. Han ga mennesket navnet «Homo sapiens» og delte mennesket inn i 7 subkategorier hvor «Africanus» var på bunnen og ble beskrevet som lat, flegmatisk, treg, ubetenksom og impulsiv. Bakgrunnen for oppdelingen kommer fra Europas «storhetstid» på 1500-tallet i forbindelse med oppdagelsen av Amerika og koloniseringen som fulgte de neste århundrene (Time, 2023). Den vitenskapelige rasismen fant altså sted samtidig med store historiske hendelser, slik som slavetiden.

To store historiske hendelser, som også viser de tydeligste formene for rasisme, var i forbindelse med den europeiske koloniseringen og slavetiden i USA. Slavetiden besto av kidnapping og menneskehandel fra Vest-Afrika. Mens den europeiske koloniseringen, som etterfulgte Columbus «oppdagelse» av Amerika i 1492, besto av utnyttelse og følgelig en nedvurdering av andre etnisiteter. Begge disse hendelsene kan forstås som institusjonell rasisme, som innebar mangel på frihet og fri vilje. Denne formen for rasisme var planlagt, organisert og baserte seg på oppfatningen om at fargede mennesker var av mindre menneskelig verdi enn hvite mennesker.

I 1865 ble slaveri avskaffet, men begrepet rasisme mistet ikke sin nyttekraft, for mange melaninrike i USA opplevde langsiktige konsekvenser av å bli oppfattet som mindreverdige. Dette skjedde først og fremst ved direkte diskriminerende lover og mangel på rettsbeskyttelse, men også gjennom såkalt «redlining». «Redlining» innebærer å systematisk diskriminere mennesker på bakgrunn av deres etnisitet (Cornell Law School, 2023). I etterkant av avskaffelsen av slaveriet skjedde dette bland annet gjennom å nekte melaninrike mulighet til

forsikring, lån og andre økonomiske tjenester. På grunn av denne forskjellsbehandlingen ble melaninrikes posisjon i samfunnet svekket, mens ulikheten ble styrket.

Redliningen, som fortsatte i lang tid etter slaveriet var avskaffet, hadde også langsiktige konsekvenser (Myrdal, 1944). Før andre verdenskrig ble afroamerikanere sett på som «second-class citizens». De ble nektet muligheten til den amerikanske drøm både sosialt, økonomisk og politisk (Sears & Henry, 2005, s. 96). I tillegg hadde hatkriminalitet en høyere forekomst og var akseptert og godtatt i flere miljøer både i Norge og USA. Lynsjing ble også tatt i bruk uten juridisk prosess, og vi kjenner i dag til flere grusomme historier hvor uskyldige afroamerikanere ble torturert og henrettet uten juridisk prosess på bakgrunn av såkalte vigilanter, slik som historien om Emmet Till.

På 50- og 60-tallet med borgerrettsbevegelsen ble det innført store strukturelle endringer i det amerikanske samfunn. Rettssystemet etablerte lover og regler som skulle styrke svekkede minoriteters posisjon i samfunnet. Dette ble gjennomført med ordninger som «Fair Housing Act», som forbydde diskriminering mot individer angående salg, leie og finansiering av bolig (Cornell Law School 2022). Med strukturelle endringer i minoriteters favør kan man spørre seg om rasisme begrepet fortsatt var aktuelt, og svaret falt dessverre på ja. For selv om behandlingen ikke direkte, eller premissene for behandlingen av melaninrike, var av eksplisitt rasistisk natur var tilsynelatende konsekvensene det samme. Tross positive strukturelle endringer, ble ikke ulikheten utjevnet.

Selv om ulikhetene vedvarte gikk den sosiale aksepten for rasisme betraktelig ned takket være anti rasistiske bevegelser. En slik bevegelse var borgerrettsbevegelsen på 60-tallet. En annen, mer nylig, bevegelse er «Black Lives Matter». Begge har utspring i USA, men sistnevnte har i moderne tid fått støtte internasjonalt med både demonstrasjoner og mediefokus. Dette har gitt ringvirkninger langt utover Amerikas landegrensler. Bevegelsene har satt rasisme i søkelyset, og gjennom massemediene har de fått oppmerksomhet og støtte, noe som i siste omgang har ført til systematiske endringer i form av lovendringer og undersøkelser av rasistiske tendenser i institusjoner i samfunnet.

2.3 Rasisme i Norge

I Norge har vi ikke samme historiske bakgrunn for verken rasisme eller slaveri som i USA. Det er allikevel verdt å nevne at vi har hatt slaver både i forbindelse med vikingtiden og

slavehandelen på 1600- og 1700-tallet, hvor flere nordmenn aktivt bidro til Storbritannia og koloniene i Amerika (Svalesen, 1996, s. 8). Så selv om den historiske bakgrunnen for Norge er annerledes enn USA, er det kanskje ikke så overraskende at det også i Norge har vært direkte rasistiske og diskriminerende lover. Disse lovene kan kun bli beskrevet som eksplisitt rasisme rettet mot spesifikke grupper. Ett eksempel er «Jødeparagrafen», fra 1814 til 1851, som sa at jøder ikke skulle få adgang til landet (Borchgrevink, 2015). Et relativt nyere eksempel er hvordan samefolket ble utsatt for rasisme og assimilasjon gjennom fornuksningspolitikken fra ca. 1850 til 1950. Både USA og Norge har gjort store fremskritt siden den gang, som har ført til at den eksplisitte rasismen har gått betydelig ned både i handling og i aksept.

2.4 Rasismen endrer seg

Kort oppsummert kan vi på bakgrunn av historien si at rasisme er et fenomen og begrep som har endret seg spesielt de siste 50-60 årene, fra eksplisitt til implisitt. Det har gått fra å være et eksplisitt, direkte, og sosialt akseptabelt fenomen til å være et implisitt, subtilt og skjult fenomen som ikke lenger er sosial akseptert i de fleste kretser (Myers, Abell & Sani, 2014). Vi kan dermed sette et begrepsskille mellom den implisitte og eksplisitte rasismen. I det moderne samfunn vil jeg derfor operere med begrepet implisitt rasisme, og i konteksten av historisk rasisme vil det være snakk om en eksplisitt rasisme.

Lavere aksept av eksplisitt rasisme er fremskritt, men endringene betyr ikke at rasisme som et fenomen har forsvunnet. Sosial psykologiske eksperimenter som måler implisitte fordommer har vist at rasisme fremdeles eksisterer, selv om folk gjerne vil fremstå som ikke-rasistiske (Chryssochoou, 2004, s. 48). Dette fenomenet har også blitt kalt aversiv rasisme. Et eksperiment gjennomført av Dovidio og Gartner (1991) viste at hvite deltakere som snakket med svarte ble vurdert som mindre vennlige når de skåret høyt på en implisitt rasisme test som ble tatt i forkant av interaksjonen. Vurderingen som uvennlig var uavhengig av om deltakerne selv mente de ikke var rasistiske (aversiv rasisme) eller om de anerkjente at de hadde fordommer (eksplisitt rasisme). Særegent for de aversive rasistene var at de selv trodde de ble opplevd som vennlige, dette var i motsetning til de som visste de hadde fordommer. Sistnevnte, de eksplisitte rasistene, trodde selv de fremsto uvennlig, og ble også vurdert som dette. Det er selvfølgelig positivt at denne formen for rasisme ikke lenger er sosialt akseptert, men samtidig viser funnene om de aversive rasistene hvor skadelig implisitt rasisme også er,

siden opplevelsen for ofrene er det samme, Dette fører til ett nytt problem, nemlig at aversiv implisitt rasisme er vanskeligere å plukke opp, og dermed å få annerkjennelse for. Dette fenomenet er knyttet til *attributional ambiguity*, at stigmatiserte individer ofte ikke vet om utfall skjer på grunn av deres gruppes marginaliserte posisjon eller personlige karaktertrekk (Sue & Sue, 2008). Dette fører til ekstra usikkerhet rundt egne opplevelser. Implisitt rasisme er vanskelig å bevise ovenfor gjerningspersonen, og samfunnet – og uten bevis kan det i verste fall ende opp med at den ikke blir gjort noe med. Det er altså tydelig at rasisme i dag verken har forsvunnet, eller sluttet å påvirke stigmatiserte grupper, i stedet har den blitt vanskeligere å oppdage.

Annerkjennelsen av at rasisme ikke har forsvunnet kan vi finne i den økte oppmerksomheten som har vært rundt strukturell rasisme de siste årene. Dette har blitt spesielt aktuelt etter en rekke hendelser som har skapt offentlig debatt og engasjement. Blant disse hendelsene er Black Lives Matter-bevegelsen som har tatt opp kampen mot politivold og strukturell rasisme i USA, og som har inspirert lignende protester og aksjoner rundt om i verden. Det har vært enorm støtte, noe som tydeliggjøres av New York Times omtale av Black Lives Matter som den største bevegelsen i USA noensinne (Buchanan, Bui & Patel, 2020). Men bevegelsen har også blitt møtt med enorm motstand. Black Lives Matter har blant annet møtt motbevegelsene Blue Lives Matter, som understrekte verdien av politiliv, og All Lives Matter, som følte seg truet av budskapet at svartes liv hadde en verdi, og valgte å svare med at alle liv hadde en verdi. Strukturell rasisme er altså et tema som engasjerer, samtidig som det er kontroversielt.

Strukturell rasisme blir både anerkjent, og møtt av kritikere som mener begrepets premisser er usanne, men ser man på forskning antydes det strukturelle forskjeller for innvandrere. Nylige studier og rapporter har dokumentert omfattende og vedvarende ulikheter og diskriminering på grunnlag av etnisitet i flere samfunnssektorer (Statistisk sentralbyrå, 2023). For eksempel viser en nylig rapport fra SSB at innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Norge fortsatt opplever en betydelig høyere arbeidsledighet enn resten av befolkningen. I samfunnsdebatter ser man at noen sider som er tvilsomme på eksistensen av strukturell rasisme forsvarer slike ulikheter med rettferdig utvelgelse på bakgrunn av kompetanse. Tilsynelatende er dette en problematisk stilling ettersom andregenerasjonsinnvandrere i snitt utdanner seg høyere enn nordmenn generelt (SSB, 2021). Dermed kan det tyde på at disse ulikhetene i mange tilfeller finnes til tross for utdanning og kompetanse. Strukturelle

forskjeller lar seg altså ikke utelukkende forklare av rettferdig utvelgelse – det finnes noe systematisk urettferdighet.

Den strukturelle urettferdigheten, og reproduksjonen av den, ble spesielt synliggjort under Covid-19 pandemien hvor noen grupper ble mer negativt rammet enn andre. Det har blitt dokumentert at minoriteter og lavinntektsgrupper har blitt rammet hardere av pandemien på grunn av eksisterende ulikheter i helsevesenet, boligforhold og tilgang på informasjon (Amnesty, 2021). Dette viser at de ulikhetene som finnes fra tidligere reproduseres, noe som igjen vitner om strukturelle hindringer.

Strukturell rasismes potensiale fra ett individ perspektiv kan forstås gjennom forskning fra psykologifaget. Psykologifaget har også sett på årsak og forklaring på den strukturell rasismens oppstandelse og utvikling (Midtbøen, 2021). Meningsmålinger gjort på 70-tallet viste nemlig at eksplisitte, negative holdninger rettet mot svarte amerikanere hadde sunket blant hvite amerikanere. Resultatet ble tolket optimistisk som at borgerrettighetsbevegelsen hadde vunnet, og kampen mot rasisme var over. For de som mener at eksplisitt rasisme er den eneste formen for rasisme som har konsekvenser for samfunnsstrukturene så kan det jo da virke merkelig at man fortsatt diskuterer strukturell rasisme. Men dette er uten å ta den opplevde virkeligheten til svarte amerikanere med i regnestykket. For selv om hvite ikke var eksplisitt rasister, var den opplevde virkeligheten for mange svarte amerikanere fortsatt preget av fordommer, rasisme og diskriminering. Forskere i psykologifaget utviklet teorier om «symbolsk» (Kinder & Sears, 1981), «moderne» (McConahay, 1983), og implisitt rasisme. Sistnevnte finner vi i teorien om implisitte biaser som bygger på resultatet fra Implicit Association Tests (IATs; Greenwald, McGhee og Schwartz, 1998). IATs ser på hvor lett eller vanskelig vi har for å koble to ord sammen, og argumenterer for at det vi har lettest for å assosiere med hverandre gjenspeiler våre implisitte holdninger. I tilfellet rasisme måler IAT reaksjonstiden vår på å assosiere positive eller negative ord med svart eller hvit hudfarge. Hvis vi har raskere reaksjonstid når vi skal assosiere svart hudfarge med negative ord kontra positive ord kan dette bety at negative assosiasjoner er mer tilgjengelig for oss når vi ser mørk hudfarge. At det er mer tilgjengelig vil si at vi har en implisitt negativ holdning til mørk hudfarge. Det revolusjonerende med denne testen er at det ble vist at selv om folk opplevde seg selv som lite rasistisk eksplisitt, så kunne testen vise at folk var implisitt rasister. Dette har senere forskning vist at også gjenspeiles i opplevelsen svarte har av hvite. Som studien

tidligere nevnt viste så blir implisitte rasister, som eksplisitt er ikke-rasister, opplevd som mindre vennlige enn folk som verken opplever seg selv som rasister eller skårer som implisitt rasist (Chrysochoou, 2004, s. 48). På denne måten kan man altså forklare hvordan rasismen i samfunnet ikke har forsvunnet, men endret karakter – fra eksplisitt til implisitt. IATs har blitt mye kritisert, men det viktigste poenget fra testen er fremdeles gjeldende: Uavhengig av vår eksplisitte holdning kan vi ha implisitte rasistiske holdninger som påvirker vår atferd mot svarte.

Alt dette viser at rasismen har endret seg fra eksplisitt til mer implisitt og i større grad automatisk og ubevisst (Sears & Henry, 2005, s. 97) Videre er det antydninger til at rasismen fremdeles er strukturell og derfor er dette også dagsaktuelt. Selv om forskningen ikke er så altomfattende som ønsket, er det viktig at skeptikerne anerkjenner at den forskningen som finnes peker på at strukturell rasisme er en reell utfordring i dagens samfunn. Det kreves dermed bevisste tiltak og endringer i institusjonene og systemene som opprettholder ulikhetene. Temaet krever oppmerksomhet og handling fra myndigheter, organisasjoner og enkeltpersoner, men en forutsetning for dette er også at strukturell rasisme, som begrep, defineres.

2.5 Strukturell rasisme som begrep

Begrepet strukturell rasisme er et ikke et uproblematisk begrep, det brukes nemlig i forskjellige kontekster og blir gitt forskjellige betydninger. Ifølge innvandringsforskeren og sosiologen Arnfinn Midtbøen er strukturell rasisme et paraplybegrep som tar utgangspunkt i forskjellige teorier for å forklare moderne former for rasisme (Midtbøen, 2021). Det er en del felles trekk i de ulike teoriene som samles under strukturell rasisme. For det første, tar de i utgangspunkt i en amerikansk kontekst for å forklare hvordan ulikheten opprettholdes mellom svarte amerikanere og hvite amerikanere til tross for en formell avskaffelse av den institusjonaliserte rasismen, etableringen av anti-rasistiske lover og innvilgelse av sivile rettigheter. For det andre, skiller strukturell rasisme seg fra en ide om et individualisert eller ideologisert rasismebegrep. Utover dette, blir begrepet brukt på flere forskjellige måter noe jeg nå vil vise ved å gå gjennom begrepets bakgrunn innen politikk og kritikken som er blitt rettet mot det, og avslutte med hvordan strukturell rasisme vil forstås og brukes i denne teksten.

Som et politisk fenomen har strukturell rasisme røtter i begrepet «institutional racism» som først ble tatt i bruk under borgerrettsbevegelsen på 60-tallet i USA. Dette ser vi blant annet i forbindelse med boken «Black Power: The Politics of Liberation» skrevet av Stokely Carmichael og Charles Hamilton. Først på 80- og 90-tallet skulle institusjonell rasisme begrepet, som til daværende tidspunkt hadde vært basert på en klassisk og biologisk rasisme, endre seg til et nytt begrep i tråd med hvordan rasismen hadde endret seg. Ideen om klassisk rasisme hadde nemlig bygget på ideen om genetiske og biologiske forskjeller som premiss for at hvite mennesker befant seg på toppen av rasehierarkiet. Men avskaffelsen av denne rasismen ble endret med en implisitt rasisme som var motivert av en innvandringsfiendtlig kulturell rasisme hvor innvandrere befant seg på bunnen av hierarkiet, ikke på bakgrunn av rase, men på grunn av deres kultur (Midtbøen, 2021).

Det har også vært kritikk fra fagfolk som har spurt hvorvidt strukturell rasisme er et godt begrep for å illustrere hvordan rasisme setter røtter i strukturen i samfunnet. En del av denne kritikken går ut på å problematisere en direkte oversetning av begrepet til ens eget vokabular basert på ulik historisk bakgrunn og ulik befolkning. Blant annet ble dette kritisert i forbindelse med Black Lives Matter da flere antok at fordi melaninrike i USA blir utsatt for politivold og rasistisk bias, blir også melaninrike og minoriteter i Norge det samme. Dette trenger nødvendigvis ikke være feilaktig, men krever nærmere undersøkelser før vi direkte importerer begreper til å beskrive vår egen situasjon her i Norge. Historiker og filolog Torkel Brekke er blant de som stiller seg kritisk til begrepet. Han understreker hvordan strukturell rasisme som begrep og forklaring på minoriteters ugunstige posisjon innenfor blant annet arbeidsmarkedet fører til at vi kan se oss blinde, og fratar oss muligheten til å se andre årsaker på hvorfor blant annet somaliere og pakistanske innvandrere kommer dårligere ut i arbeidsmarkedet (Brekke, 2021). Dessverre kommer ikke Brekke med noen andre forslag til løsninger eller alternative begreper, men uttrykker en misnøye med strukturell rasisme som et begrep. Annen kritikk har blitt rettet mot begrepet på bakgrunn av at det er for vagt og at hva som kan forstås som «strukturell» er for bredt. I tillegg er det flere som påpeker begrensede empiriske beviser på at ulikhet basert på etnisitet er et resultat av strukturelle faktorer. I Norge blir dette for eksempel problematisert på bakgrunn av at andre generasjonsinnvandrere har veldig høy sosial mobilitet. Til tross for denne kritikken bør det i utgangspunktet være mulig å importere begrepet strukturell rasisme uten å direkte oversette og anvende det i norsk kontekst.

I moderne tid brukes strukturell rasisme ofte i politikken og mediebildet i sammenheng med å påpeke hvordan sosiale, økonomiske og politiske systemer kan skape og reproducere ulikhet blant minoriteter. Hovedsakelig er den implisitte rasismen som vi snakker om i dag relatert til innvandring og innvandringsbølgen som fant sted på 60- og 70-tallet. På den tiden var det mange innvandrere fra Pakistan, Tyrkia og Marokko som flyttet til Norge. Innvandringen medførte både diskriminering og rasisme som igjen førte til at Norge senere innførte diskrimineringslover i som skulle hindre diskriminering basert på både etnisitet, nasjonalitet og hudfarge (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2017). På bakgrunn av de lovene i vi har i dag er det problematisk å si at vi lever i et systematisk eksplisitt rasistisk samfunn, noe som ble et tema i forbindelse med «Black Lives Matter» demonstrasjonene, som ikke bare fant sted i USA, men også i Norge. Selv om disse demonstrasjonene hadde som hovedformål å uttrykke støtte til de som opplevde rasisme i USA ble rasisme og strukturell rasisme et tema i Norge også. Tilsynelatende kan det virke som at flere trakk slutninger om at fordi rasisme skjer i USA skjer det på lignende måter i Norge. Men hvordan kan vi beskrive og forstå fenomenet strukturell rasisme i et land som har lover som skal sikre mot diskriminering? For å svare på dette vil jeg i neste avsnitt vil jeg presentere Olav Elgvin sine tre forslag til hvordan strukturell rasisme forekommer i et samfunn (Elgvin, 2021).

2.6 Tre former av strukturell rasisme

Elgvin presenterer tre forslag til hvordan strukturell rasisme kan forekomme i et samfunn, hvor den første er diskriminerende lover. Diskriminerende lover kan beskrives som den tydeligste formen av strukturell rasisme, med de også største konsekvensene for de utsatte gruppene i samfunnet. Dette er lover som direkte diskriminerer, slik som eksempelvis apartheid i Sør-Afrika og Israel i dag, før borgerrettsbevegelsen i USA eller fornorskningspolitikken som ble utøvd mot samene i Norge (Elgvin, 2021). Det er en eksplisitt form for rasisme som lett lar seg observere, og sjeldent vil forekomme i moderne samfunn i dag og av den grunn vil jeg ikke diskutere dette tilfellet nærmere i denne oppgaven.

Den andre formen bygger på en intensjonell forklaring. Hvis det er slik at et visst antall mennesker i nødvendige samfunnsinstitusjoner utøver rasisme eller diskriminerende oppførsel og blir bundet sammen av en uformell diskurs kan institusjoner i praksis operere strukturelt rasistisk, selv hvis vi har lover som skal forhindre det (Elgvin, 2021). Dette er en vanskeligere form for strukturell rasisme å oppdage og potensielt enda vanskeligere å endre på.

Den siste formen tar utgangspunkt i en funksjonalistisk og delvis naiv forklaring. Hvis det er slik at operasjonaliseringen av institusjoner i samfunnet gagnar majoritetsbefolkningen mer enn det gagnar minoritetsgrupper vil det føre til skjevheter i samfunnet. Disse skjevhetene kan deretter bli videreført gjennom feedback-mekanismer som fører til at institusjoner blir strukturelt rasistiske, selv uten at individene i institusjonene nødvendigvis er rasister.

Elgvin (2021) foreslår selv at form nummer to er den formen som fører til en eventuelt strukturell rasisme i Norge. Han forklarer dette med at hvis det finnes aktører som enten bevisst eller ubevisst handler på bakgrunn av rasisme vil det føre til at institusjoner handler rasistisk. Et eksempel på hvordan dette forekommer er det han kaller «racial profiling» som er et fenomen som er blitt dokumentert i USA. Fenomenet tilsier at hvis man har mørk hudfarge er det større sannsynlighet for å bli stoppet av politiet enn hvis du har hvit hudfarge. Hvis fenomenet ikke har begrunnelse i politiets opplæring, og det ikke er et fenomen som utføres av de fleste politibetjenter i USA, vil det kunne forklares som et fenomen som produseres av rasistiske individuelle aktører i den amerikanske politistyrken. Fenomenet vil også komme til uttrykk enten politibetjentene er klar over sin egen rasisme eller om det er underbevisste mekanismer (aversiv rasisme) som fører til systematiske forskjeller i behandlingen av sivile. Uavhengig har det samme konsekvenser og resultatet er av strukturell rasistisk natur uavhengig av om det er en bevisst eller ubevisst rasistisk behandling.

På samme måte ser vi tendenser til strukturell rasisme i Norge. Mange vil påpeke at den systematiske ulikheten baserer seg på naturalistiske forklaringer og selvfølgeligheter, slik som at innvandrere vil komme dårligere ut økonomisk fordi de ikke snakker norsk og fordi de har mindre kjennskap til det norske samfunnssystem. Selv om det kan være noen poeng i denne innvendingen mot strukturell rasismes eksistens er den allikevel ikke tilstrekkelig til å forklare alt. Feltarbeid har vist hvordan mennesker med pakistansk lydende navn har lavere sannsynlighet til å bli kalt inn til jobbintervju, selv om de stiller med like god CV og jobbsøknad som en med et etnisk norsk lydende navn (Birkelund, et al. 2014). Eller hvordan de med innvandringsbakgrunn oftere blir avvist av utleiere som søker leietaker (Bangstad, Larsen & Grung, 2021). Her er det altså noe utover naturalistiske forklaringer som må til for å forstå arbeidsgivere og utleiers valg. Valget kan sannsynligvis heller ikke forstås ved å spørre de enkelte arbeidsgiverne eller utleierne, da disse valgene sannsynligvis er basert på en implisitt rasisme og dermed også ubevisst for den som forårsaker forskjellsbehandlingen. Når

dette handlingsmønsteret repeterer seg nok ganger, slik feltstudiene viser at det gjør, medfører det en såpass stor negativ påvirkning på sluttresultatet for minoriteter av vi kan snakke om systematisk forskjellsbehandling. Men fordi disse handlingene enkeltvis er så vanskelig å oppdage, tross sitt statistiske utfall når alle tilfellene er tatt sammen, medfører det også at det er vanskelig for rettstaten å innføre sanksjoner på en konsekvent og rettferdig måte. For å forstå hvordan strukturell rasisme kan bekjempes, kan det være gunstig å sammenligne den anti-rasistiske bevegelsen med kvinnekampen på 70-tallet.

2.7 Paralleller til kvinnekamp

Selv om strukturell rasisme i Norge kan virke som ett relativt nytt konsept, finner vi mye likheter i andre kamper for marginaliserte grupper, som kvinnekampen på 70-tallet. Ved å se på likhetene og ulikhetene mellom disse to kampene blir det også enklere å forstå hvorfor strukturell rasisme er et så viktig tema.

Dagens anti-rasistiske bevegelser og kvinnekampen har mange likheter når det gjelder kampen for likestilling og rettigheter for marginaliserte grupper. Først og fremst har begge bevegelsene fokus på å bekjempe strukturell undertrykkelse og diskriminering. Begge bevegelsene jobber for å synliggjøre de ulike formene for diskriminering og urettferdighet som minoritetsgrupper og kvinner opplever. Dette har de blant annet gjort ved å gi høylytte stemmer til de som ellers har blitt oversett i samfunnet. Begge bevegelsene har også en felles kamp for like rettigheter og like muligheter til å delta fullt ut i samfunnet. En annen likhet mellom de to bevegelsene er at de begge har hatt stor påvirkning på samfunnsdebatten og på politikken. Det positive kvinnebevegelsen har oppnådd er for eksempel økt bevissthet om kvinners rettigheter og likestilling. Dette har fått ringvirkninger i form av mange politiske endringer, som for eksempel innføringen av likestillingsloven i Norge. På samme måte har dagens anti-rasistiske bevegelser ført til økt bevissthet om rasisme og diskriminering, og har bidratt til politisk handling for å bekjempe denne urettferdigheten. Men det er ikke bare i bevegelsenes positive konsekvenser vi finner likheter. Begge har også måtte takle motstand og kritikk fra dem som ønsker å bevare status quo. De har vært utsatt for motstand og kritikk fra dem som mener at de utsatte gruppene ikke blir urettferdig behandlet, men at de systematiske ulikhetene skyldes naturlige eller selvvalgte årsaker. Til slutt kan det nevnes at begge bevegelsene også har en internasjonal dimensjon. Kvinnekampen på 1970-tallet var en del av en global bevegelse for kvinners rettigheter, og det samme kan sies om dagens anti-

rasistiske bevegelser, som er en del av en større internasjonal kamp mot rasisme og diskriminering. Samlet sett er det mange likheter mellom dagens anti-rasistiske bevegelser og kvinnekampen på 1970-tallet. Begge bevegelsene kjemper for likestilling, rettigheter og anerkjennelse for marginaliserte grupper, som har først til både positiv og negativ oppmerksomhet, som videre har hatt stor påvirkning på samfunnsdebatten og politikken.

Det kan trekkes frem en stor forskjell på den anti-rasistiske bevegelsen og likestillingsbevegelsen – vellykketheten. På mange måter har likestillingsbevegelsen vært mer vellykket enn den anti-rasistiske bevegelsen. Dette kan vi se ved at kvinner i dag har mer makt enn før, både i form av arbeid, utdanning og økonomi. Det er i den grad aktuelt å snakke om at vi nærmer oss likestilling blant kjønnene. I motsetning til dette virker det som at vi er lengre unna en likestilling blant minoritet og majoritetsbefolkningen. Dette er til tross for de store forbedringene fra før 70-tallet i form av diskrimineringsloven og mer aksept for mangfold i samfunnet som følgelig også gjorde at rasisme ble fordømt. Spørsmålet blir da hvorfor vi ser denne vellykketheten hos den ene, men ikke den andre.

En mulig årsak til ulikheten av vellykkethet til bevegelsene kan ha med utgangspunktet for diskrimineringen, og den samtidige endringen i aksept av diskriminerende holdninger. Selv om kvinner har blitt sett på som mindre fullkomne mennesker enn menn, er det en forskjell på dette og synet på flere minoritetsgrupper som tidvis har blitt sett på som evolusjonært underutviklet. Det er en viktig forskjell i å ikke få arbeide på samme arbeidsplass som menn, og det å bli tvunget til slavearbeid. Det har derfor vært en lengre vei å gå for anti-rasistiske bevegelser. Men holdningene til diskriminering, både relatert til kjønn og etnisitet, har endret seg samtidig. At den offentlige holdningen har endret seg er bra, men samtidig også problematisk, for som vi har sett har dette ført til at mye av rasismen er godt skjult. Det gjør det vanskeligere å utkjempe de viktige anti-rasistiske kampene enn da rasismen var eksplisitt og dermed også enklere å sanksjonere. På denne måten kan vi kanskje si at kvinnekampen både startet nærmere mållinjen, og hadde en mer rettferdig kamp. Kvinnekampens konkurrent, sexismen, var eksplisitt og kunne bekjempes i dagslys. Anti-rasistiske bevegelser starter derimot langt unna mållinjen, i mørket. Den kjempes mer i «blinde», mot motstandere som holdes skjult fordi de velmente holdningsendringene inntraff før handlingsendringene.

Tilsynelatende er grunnen til hvorfor den anti-rasistiske bevegelsen ikke har vært mer vellykket begrunnet i at det er mer skjult. I den grad kan sosiologisk struktur- og aktørteori være et verdifullt bidrag til å forstå hvorfor det er slik. I den neste delen vil jeg gi en generell introduksjon til hva struktur- og aktørproblemet handler om, før jeg vil bruke det til å forstå strukturell rasisme.

2.8 Struktur- og aktørproblemet

Struktur- og aktør problemet er et essensielt fundamentalt spørsmål i sosiologien. Spørsmålet har forankring i det kausale forholdet mellom aktør og struktur, og et svar kan forklare at det ene er mer avhengig av den andre. For å eksemplifisere kan et spørsmål være hvorvidt det å utdanne seg i det moderne samfunn er et resultat av aktørers selvstendige frie individuelle handlinger, eller om det er et resultat av ytre faktorer. Hvis svaret er ytre faktorer vil strukturer som familie, økonomi og utdanning være forklaringen på hva som i større grad bestemmer hva du ender opp med å gjøre. Sannsynligvis er sannheten en kombinasjon av de to, men spørsmålet om deres forhold til hverandre, altså hvordan ens eget valg og ytre faktorer påvirker hverandre, gjenstår.

Ulike teoretikere har forsøkt å svare på dette spørsmålet enten ved å ta utgangspunkt i strukturen eller aktøren (Aakvaag, 2008). På den ene siden finner vi teoretikerne som hevder at aktøren handler fritt, og på en selvstendig rasjonell måte. De tenker ofte at vi har et nærmest ubegrenset handlingsrom. På den andre siden har vi teoretikerne som hevder at aktøren er underlagt tunge begrensinger gjennom strukturen i form av for eksempel lover, sosioøkonomisk status og etnisitet. Dermed blir aktøren underlagt begrensninger i deres handlingskraft. Forskjellen i hvorvidt strukturen eller aktører påvirker mest påvirker altså hvor stort handlingsrom man tenker at aktøren har. Ser man på strukturell rasisme med utgangspunkt i aktøren vil man hevde at aktørene står friere til å ta de valgene de ønsker å ta enn hvis man tar utgangspunkt i strukturen. Med utgangspunkt i strukturen vil man nok heller hevde at det er begrenset både for de som handler rasistisk og de som blir utsatt for rasisme, å handle annerledes uten å endre den overordnede strukturen. Man ser altså her at de forskjellige teoriene innenfor struktur- og aktørteori er svært verdifulle i konteksten av strukturell rasisme. Med struktur og aktør begrepene blir det enklere å få en dypere forståelse av fenomenet, fordi man kan skille på forekomsten som et resultat av enten aktør eller struktur. Dette kan i siste omgang bidra til å fortelle oss hvordan strukturell rasisme kan

unngås og hva som må gjøres for å stoppe det. På denne måten kan sosiologien bidra med teoretiske verktøy til å styrke relevansen av begrepet strukturell rasisme, og skape en mer universell definisjon av fenomenet. Slik kan sosiologien bli utstyrt med de verktøyene den trenger for å bidra til tiltak og løsninger på den implisitt rasistiske verden vi lever i.

Opp igjennom årene har det vært stor uenighet i hvorvidt det er strukturene som leder eller aktørene, eller alternativt at de er gjensidig avhengige av hverandre. I etterkrigstiden har dette spørsmålet vært en av de ledende debattene i sosiologien (Aakvaag, s. 30, 2008). Dette er et viktig spørsmål på grunn av alle implikasjonene som det eventuelle svaret medfører både generelt for sosiologien, men også for den individuelle sosiologs samfunnsforståelse. Mer spesifikt handler dette om hvor mye, eller lite, ansvar og frihet et individ har i et samfunn. Det handler også om hvor mye påvirkningskraft individet har for å endre samfunnet gjennom å endre strukturen.

I denne neste delen vil jeg gi en historisk kontekst til struktur- og aktørteoriene. Ut ifra dette vil jeg at hver enkelt teoretiker og teori skal forstås ut ifra tiden deres teori kom ut og samtidig relasjonelt til de andre teoriene som kom før slik at deler av teoriene kan forstås som kritikk og svar på andre teorier. Aller først i struktur- og aktørdebatten var sosiologen Talcott Parsons.

2.9 Parsons om struktur- og aktørproblemet

Det var den amerikanske sosiologen Talcott Parsons som introduserte struktur- og aktørproblemet i 1937 med boken «The Structure of Social Action» (Aakvaag, 2008, s. 43). Parsons tok utgangspunkt i to allerede eksisterende sosiologiske perspektiv. Først var det han kalte «positivismen» som sa at mennesket var determinert av ytre faktorer av fysisk og sosial karakter, altså et strukturorientert perspektiv. Motparten var det han kalte for «idealismen» hvor mennesket totalt styrer samfunnet gjennom menneskelig tanke og handling. Det var enten-eller-forholdet som Parsons ønsket å endre. Løsningen hans ble en syntese av de to hvor han anerkjente mennesket som en selvstendig og fritt velgende aktør, som samtidig var pålagt ytre betingelser utenfor aktørens kontroll. De ytre betingelsene medførte stor påvirkning, som medfødt sosioøkonomisk utgangspunkt i en spesifikk kulturell setting som kan medføre store begrensninger. Med andre ord er aktøren en fritt velgende aktør på grunnlag av dens egne

indre verdier i en sosial setting hvor fysiske og sosiale rammer begrenser graden av kontrollen aktør kan inneha.

På 1950-tallet utvikler Parsons en annen terminologi for å utdype om forholdet mellom aktør og struktur (Aakvaag, 2008, s. 44). Han introduserte blant annet ideen om det generelle handlingssystemet som et alternativ til en aktør i en situasjon. Det generelle handlingssystemet består av kultur, institusjon, person og atferds organisme som til enhver tid er innvevd i hverandre og dermed ikke lar seg individuelt analyseres i konkrete sosiale situasjoner. I likhet med den sosiologiske pioneren Max Weber setter Parsons kultur som et premiss for felles verdi grunnlag og retningsgivende instans. Med andre ord har vi ingen rå naturtilstand hvor mennesker lever i disharmoni fordi vi har en felles samfunnsstruktur som kan opprettholde sosial orden. Videre på 50- og 60-tallet ble Parsons kritisert for å ha undergravd individers selvstendige handlingsrom og deres evne til å gjøre selvstendige valg og deres evne til å endre på strukturer i samfunnet fra bunnen av.

Parsons teori var banebrytende for sin tid, men med de historiske hendelsene under 1950- og 1960-tallet, en periode i vesten som kan sies å være preget av student- og ungdomsopprør, ble teorien også utfordret. Etter en gruppe med afro-amerikanere i USA utfordret segregering i offentlige skoler i Topeka, Kansas erklærte høyesterett i 1954 i «Brown v. Board of Education» (også kjent som Brown v. Ferguson) at segregering i offentlige skoler var i strid med grunnloven (Cornell Law School 2022). Selv om dommen ikke medførte øyeblikkelig endring i offentlige skoler i USA satt det et juridisk grunnlag for hva som var lovlig og ulovlig i offentlige skoler. I tiden etter ble det innført store endringer takket være borgerrettsbevegelsen som bekjempet segregering og rasisme. Videre mot slutten av 60-tallet og 70-tallet var det store protester mot Vietnamkrigen. Aktører og enkeltindivider organiserte seg og gjorde opprør mot de etablerte strukturene i samfunnet og bidro til store politiske endringer gjennom kollektiv handling. Dermed var det tydelig at aktørers handlinger hadde direkte virkninger på strukturene i samfunnet. Spesielt når bevegelsene ble symbolisert gjennom karakteristiske enkeltindivider slik som James Bevel og Marthin Luther King jr. som bidro til å stoppe Vietnam krigen og var sentrale figurer for borgerrettsbevegelsen. Dermed var posisjonen til Parsons dominerende teori delvis motbevist takket være den politiske situasjonen og var hovedsakelig blitt erstattet med to teorier, nemlig mikrointeraksjonismen og teorien om rasjonelle valg.

2.10 Teorien om rasjonelle valg

Både mikrointeraksjonismen og teorien om rasjonelle valg (TRV) kom ut på samme tid på 1960-tallet, som to alternativer til Parsons funksjonalisme (Aakvaag, 2008). Begge teoriene, kritiserte Parsons for å undervurdere aktørens handlingskraft og dens rasjonalitet. De hadde altså begge ett utgangspunkt i aktøren. Forskjellen mellom mikrointeraksjonismen og TRV var at førstnevnte tilegnet aktører kraft ved å understreke aktørers kreativitet til å konstruere meningsfylte sosiale situasjoner, TRV sa derimot at rasjonalitet var grunnprinsippet for handling.

TRV baserer seg på to teoretiske grunnpremisser (Aakvaag, 2008). Det første er at alle sosiale fenomener kan forklares som et resultat av individuelle aktørers handlinger, også kjent som metodologisk individualisme. Det andre premisset er at rasjonalitet hos mennesker kan forklares gjennom en bevisst nyttekalkyle hvor mennesker benytter seg av sin rasjonalitet for å maksimere nytte og minimalisere smerte. På denne måten trekker TRV tydelige paralleller til den filosofiske retningen utilitarismen, som ønsker å maksimalisere nytelse og minimalisere smerte for flest mulig.

TRV baserer seg også på kontraktteori og samfunnsøkonomi (Aakvaag, 2008). Dens bakgrunn i politisk kontraktteori er hentet fra Locke, Kant og Hobbes. Essensen er at den sosiale ordenen i et samfunn er et resultat av en samfunnskontrakt inngått av rasjonelle egoister som ønsker å gi opp noe av sin frihet i bytte mot trygghet og forutsigbarhet. Til sist trekker TRV paralleller til klassisk og nyklassisk samfunnsøkonomi som tilsier at produsenter og konsumenter oppfører seg rasjonelt ved at produsentene henholdsvis ønsker å maksimere profitt og konsumentene ønsker å maksimere nytte. I løpet av 60- og 70-tallet utviklet TRV seg til å bli en mer etablert teoretisk retning og har i dag fortsatt en relevant posisjon i sosiologien. Det er også en mer oversiktlig og enhetlig teoriretning enn for eksempel mikrointeraksjonismen som har flere grener representert av ulike teoretikere. Allikevel kommer det også senere alternativer og utfordrere av denne teorien, en av utfordrerne er Bourdieu.

2.11 Bourdieu sin konflikteoretiske syntese

Den franske konflikteoretikeren Pierre Bourdieu kommer på 70/80-tallet med sin samfunnsteori (Aakvaag, 2008). Bourdieu kritiserer ideen om å ta utgangspunkt i selvstendige

og kreative aktører som konstruerer den sosiale verden på en fri måte nedenfra og opp, også kjent som subjektivismen. Ikke bare det, men Bourdieu kritiserer også objektivismen som baserer seg på ideen om objektive sosiale strukturer som eksisterer uavhengig av enkeltaktører og sier at slike strukturer styrer aktørers handling gjennom et ovenfra og ned forhold. Bourdieu kaller objektivismen og subjektivismen utilstrekkelige teoretiske posisjoner og følgelig må vi gjennom to epistemologiske brudd. På den måten kan vi si at Bourdieu henholdsvis kritiserer både mikrointeraksjonismen og Parsons strukturdominerende funksjonalisme gjennom denne kritikken. En grundigere gjennomgang av Bourdieu og teorien om rasjonelle valg vil presenteres i de to neste teorikapitlene.

Teoriene i de neste to kapitlene tar utgangspunkt i Pierre Bourdieu sin konfliktteoretiske syntese og teorien om rasjonelle valg. Disse to teoriene egner seg godt til en sammenligning da Bourdieu sin teori tar utgangspunkt i strukturen for å forklare aktørens posisjon, altså er det en ovenfra og ned forklaring på struktur- og aktørteori. Sammenlignbart er TRV forklart gjennom og først introdusere aktøren og deretter forklare hvordan aktøren aktivt former strukturen i samfunnet, dermed er forklaringen under ifra og opp.

3. Konfliktteoretisk syntese

Pierre Bourdieu har vært en av de mest innflytelsesrike sosiologiske teoretikerne i de siste tiårene. Han har bidratt til en bred forståelse av samfunn og kultur, og hans arbeid har blitt brukt innenfor en rekke fagområder, inkludert sosiologi og økonomi. En av Bourdieu sine mest sentrale teorier er hans forståelse av samspillet mellom aktør og struktur, og hvordan disse to aspektene av samfunnslivet påvirker hverandre. I tillegg har Bourdieu også arbeidet med spørsmål knyttet til strukturell rasisme, og hvordan samfunnsstrukturer kan føre til diskriminering og marginalisering av grupper.

Bourdieu mener at samfunnet kan forstås som et system av strukturer som styrer individers handlinger og holdninger. Disse strukturene inkluderer alt fra økonomi og politikk til kultur og språk. Samtidig mener Bourdieu at individene i samfunnet har en viss grad av frihet til å handle og ta valg. Han ser på aktøren som en person som handler på grunnlag av sin kulturelle og sosiale kapital, og som i sin tur påvirker og forandrer samfunnets strukturer.

Aktørens frihet er allikevel begrenset. En måte det er begrenset på er at aktører ikke selv har tilstrekkelig kunnskap om seg selv og hva slags objektive sosiale betingelser de er underlagt. Dette skyldes at folks hverdagskunnskap er preget av mange feilantagelser og uklårheter (Aakvaag, 2008, s. 150). Et klassisk eksempel på dette er folk som tror de er uendelig frie og kan gjøre akkurat hva de vil og oppnå hva enn de ønsker, så lenge de legger inn nok innsats. Dette sier Bourdieu seg uenig i. Han mener at det er flere begrensinger som gjør en del ting ekstremt vanskelig, i mange tilfeller, umulig. Bourdieu understreker også hvordan vi som mennesker i større grad har praktisk kunnskap sammenlignet med teoretisk kunnskap. Det innebærer at vi kan handle i en pragmatisk forstand uten at vi nødvendigvis kan forklare alle de teoretiske prinsippene som ligger til grunn for handlingen, eller hvordan handling teoretisk lar seg gjennomføre. Slik som at vi utveksler penger for varer i en pragmatisk forstand, men ikke nødvendigvis kan gi en helhetlig beskrivelse av hvordan den kapitalistiske økonomien fungerer. Alt dette viser aktørens begrensede frihet.

Bourdieu mener at ulike aktører har ulike former for kulturell og sosial kapital, og at dette påvirker deres muligheter og begrensninger. En person som har vokst opp i en velstående familie vil ha større muligheter til å ta utdanning, og skaffe seg høy status, enn en person som har vokst opp i fattigdom. Bourdieu mener også at kulturell kapital spiller en viktig rolle i samfunnet. Mennesker som besitter kapital, kunnskap og kompetanse, har en fordelaktig posisjon i samfunnet. På den måten blir ulikhet reproduisert ved at de som i utgangspunktet har mer økonomisk og kulturell kapital har større sannsynlighet for å øke sin totale kapital. For eksempel viste Bourdieu til hvordan 53 prosent av de som hadde både høye kvalifikasjoner og høy inntekt i Frankrike vokste opp i den dominante borgerklassen (Bourdieu, 1986 s. 114). Denne fordelingen og ulikheten blir enda tydeligere illustrert videre i Bourdieu sin teori.

Det Bourdieu kaller det objektivistiske bruddet er anerkjennelsen om at vi ikke kan late som vi er upåvirket av strukturene i samfunnet (Aakvaag, 2008, s. 150). For å forstå det objektivistiske bruddet til Bourdieu må vi først forstå hvordan han forstår de objektive sosiale strukturene. Da er det to nødvendige begreper som må introduseres, «det sosiale rom», og «det sosiale felt».

3.1 Sosiale rom

Den første ideen er «*det sosiale rom*», som innebærer fordelingen av ressurser hos samfunnsmedlemmer (Aakvaag, 2008, s. 151). Hva slags ressurser, eller mer nøyaktig, hvordan kapital er fordelt i klassestrukturen i samfunnet. Ettersom Bourdieu lar seg inspirere av konfliktteori er fordelingen av en hierarkisk natur. Det vil si at et individs posisjon i samfunnet er definert ut ifra deres kapital. Denne posisjonen er av en relasjonell struktur hvor en posisjon er høyt oppe hvis det er flere posisjoner under seg. Med andre ord er kun noe høyt hvis det finnes mange lave posisjoner under seg. Kapitalen er med andre ord begrenset og mennesker får en forbedret samfunnsposisjon av å inneha den fordi den fører til makt og dominasjon over de som har mindre kapital. Derfor er det kontinuerlig kamp i samfunnet hvor de som er høyt oppe, slik som borgerklassen, ønsker å forsvare deres posisjon og kapital, mens andre ønsker å forbedre deres posisjon, eksempelvis arbeiderklassen. I tillegg finnes middelklassen som både ønsker å forbedre deres posisjon, og forsvare den fra arbeiderklassen. Slik definerer Bourdieu kapital som både et middel og et mål i samfunnslivet hvor all sosial samhandling er motivert av ønske om å akkumulere kapital (Aakvaag, 2008, s. 152). Kapitalbegrepet deler han opp i tre dimensjoner: økonomisk, kulturell og sosial kapital. Den aller viktigste ifølge Bourdieu er økonomisk kapital for den gir økonomisk makt til å kunne kjøpe hva du vil og ha makt til å få andre mennesker til å jobbe for deg. Kulturell kapital er også en viktig kapital form ettersom den fører til større grad av mestring av den eksisterende kulturelle koden i samfunnet. Slik vet du hvordan du kan oppnå resultater, som kan eksemplifiseres med kjennskap til utdanningssystemet som kan føre til høyere utdanning, eller kjennskap til arbeidslivet som kan føre til en mer gunstig arbeidsplass. Slik kan vi forstå det sosiale rom som en del av strukturen i samfunnet med Bourdieu sitt begrep om kapital som fundament for den hierarkiske oppdelingen. I likhet med det sosiale rom bygger også sosiale felt på ideen om kapital.

3.2 Sosiale felt

Den andre ideen relatert til Bourdieu og objektive sosiale strukturer, er ideen om sosiale felt. Sosiale felt er et område som befinner seg innenfor det sosiale rom. Med andre ord er det ikke like omfattende som ideen om det sosiale rom, men det eksisterer på et objektivt plan uavhengig av aktørers anerkjennelse. Et eksempel på dette er det politiske feltet eller det økonomiske feltet. Posisjonene innenfor det sosiale felt er også av hierarkisk natur slik at for eksempel statsministeren har mer politisk makt enn en statsråd, og statsråden har mer makt

enn en stortingsrepresentant. De to ideene har mange likheter, men skiller blir tydeligst når vi snakker om hva som definerer deres relasjonelle hierarkiske posisjon. Din posisjon i det sosiale rom er definert av de tre hoved kapital typene (økonomisk, kulturelt og sosial) som eksisterer i samfunnet. Hva som definerer din posisjon på ditt sosiale felt, er den feltspesifikke kapitalen som du befinner deg i. Slik som at for eksempel statsministeren har mer politisk kapital enn en stortingsrepresentant og dermed kan påvirke i større grad gjennom makt.

3.3 Symbolsk makt

Et viktig spørsmål for Bourdieu er ordensproblemet. Hvis det er slik at vi kontinuerlig ønsker kapital og dermed makt og dominans over hverandre og noen har ugunstige posisjoner i samfunnet, bør det ikke da være mer opprør, vold, og mangel på orden fra de dominerte i samfunnet? Hva er poenget med å akseptere en svekket samfunnsposisjon hvor du direkte taper på det? Det svarer Bourdieu på med at ulikhet og urettferdighet er tilslørte egenskaper i samfunnet. Slike strukturer er blitt naturalisert ved at de fremstår som nødvendige, naturlige og aksepterbare (Aakvaag, 2008, s. 158). Et tydelig eksempel på dette er hvordan kvinners svekkede posisjon før ble akseptert ut ifra et biologisk perspektiv hvor det var tydelig skiller som var basert på hva som hadde vært normen før. Slik som at kvinner ikke deltok i demokratiet og hadde stemmerett eller at kvinner ikke jobber, men heller tar vare på barn, eldre og husholdet. Hvis det da er slik at mennesker ikke lar seg bevisstgjøre av slike kunstige naturaliseringer vil de fortsette sin dominerende struktur. Denne makten som oppnås gjennom en slik naturalisering er en symbolsk makt som folk gir fra seg basert på etablert tro.

3.4 Habitus

Etter det objektivistiske bruddet forsøker Bourdieu å forklare det subjektivistiske bruddet. Altså å redde aktørens posisjon relatert til strukturene i samfunnet. Så langt kan det fremstå som at Bourdieu heller mot en strukturorientert teori forklaring, men ved å introdusere habitus begrepet forsøker Bourdieu å styrke aktørens posisjon som en handlende reflekterende aktør og ikke bare en brikke i en dominerende strukturorientert verden. Dermed er det med nødvendighet at aktøren må inneha en kreativitet og rasjonell dyktighet som tillater at aktøren innehar en like viktig posisjon som strukturen, i hvert fall hvis vi skal tro på den konfliktteoretiske syntesen. En klassisk felle er at sosiologer i dette tilfellet viderefører sin egen tankegang og rasjonalisering over i en generell forstand og dermed gjør alle aktører om

til en videreføring av seg selv (Aakvaag, 2008, s. 159). Dette er problematisk for gjennomsnittsaktøren og aktører generelt har ikke en sosiologisk bakgrunn med en dypere teoretisk rasjonaliseringsbakgrunn. Bourdieu er derfor opptatt av å unngå det han kaller den skolastiske feilslutning som kan forklares som et ikke representativt grunnlag for å danne teori. Måten han gjør dette på er igjen ved å introdusere ett begrep, denne gangen *habitus*.

Habitus er sentralt til å forstå hvordan og hvorfor aktører handler. Bourdieu definerer habitus som «et integrert system av varige og kroppsliggjorte disposisjoner som regulerer hvordan vi oppfatter, vurderer og handler i den fysiske og sosiale verden» (Aakvaag, 2008, s. 160). Vår måte å være på, og våre handlinger, er ikke dannet gjennom nøye refleksjon, men heller en forenklet, nærmest forutbestemt, instinktiv måte. Vi handler i situasjoner basert på tidligere erfaringer og væremåte. Dette betyr at vi vet hvordan vi skal handle før situasjonen oppstår, og nøye vurderinger og refleksjoner kreves ikke. På denne måten er vår habitus et etablert handlingsmønster som vi ubevisst tar utgangspunkt i når vi handler. Bourdieu forklarer habitus som en strukturerende struktur (Bourdieu, 1986 s. 170). Det er en del av strukturen som bidrar til å strukturere handling som et fenomen som forklares ovenfra. Bourdieu skiller seg dermed tydelig fra TRV, i stedet finner vi noen likheter til psykologen Daniel Kahneman,

Kahneman vant nobelprisen i økonomi i 2002 da han utviklet teorien om våre automatiske handlingsmønstre, som vi kan si minner mye om det samme som Bourdieu snakker om (Nobelprize, 2023). Ifølge Kahneman (2013) har vi to systemer, system 1 og system 2. System 1 er den raske tenkningen. Den tar blant annet i bruk heuristikker, en form for mental snarvei eller en forenklet handlingsoperasjonalisering, som kan føre til mindre rasjonalitet og skjevheter i tankemønstre. System 2 representerer en langsom, bevisst og rasjonell tenkemåte som krever anstrengelse og oppmerksomhet. Den brukes når vi må løse komplekse problemer eller ta beslutninger som krever en grundig analyse og vurdering av informasjon. Dette systemet er koblet til den bevisste og rasjonelle delen av hjernen vår og brukes når vi utfører mentalt utfordrende aktiviteter (Kahneman, 2013, s. 39). For Bourdieu er aktørers handlinger kun basert på system 1 begrepet til Kahneman, altså en integrert, effektiv og erfaringsbasert handlemåte. Kahneman er for så vidt enig i at dette er systemet som oftest brukes når vi tenker. Grunnen er at vi konserverer energi. System 1 brukes mest rett og slett fordi vi ikke har mental kapasitet til å ta omfattende valg hele tiden ved bruk av system 2.

I Bourdieus øyne er vår habitus en sentral del av vår identitet og viser stabilitet, forutsigbarhet og regelmessighet i vår liv. Det bidrar til å skape en helhetlig personlighet og vi kan ikke spontant endre identitet på grunn av vår habitus. Uten habitusen ville vi vært hjelpeløse når det kommer til å delta i samfunnet, fordi habitusen er fundamentet i en persons liv når det kommer til handlingskompetanse. Vår handlingskompetanse brukes deretter til å ivareta våre interesser på en kreativ og kompetent måte. Her trekkes det likheter til TRV som også mener at handlinger er motivert på bakgrunn av nytte og interesser. Den store forskjellen på Bourdieu og TRV blir synet på habitus og rasjonalisering som henholdsvis er representert av Kahneman sin ide om system 1 og system 2. Videre kan vi med nødvendighet se hvordan det sosiale rom påvirker dannelsen av vår habitus som speilende av vår klassespesifikke identitet. Folk som vokser opp i ulike klasser vil utvikle forskjellig habitus på bakgrunn av deres posisjon i det sosiale rom.

3.5 Aktør og struktur ifølge Bourdieu

Hittil har vi sett hvordan det sosiale rom, sosiale felt og symbolsk makt bidrar til å begrense en aktørs handlingskraft og muligheter, men aktøren påvirker også strukturen. Dette gjøres ved at aktører som kompetente og selvstendige deltagere i samfunnet tar del i sosiale praksiser som bidrar til å opprettholde strukturens eksistens. Altså finnes ikke struktur selvstendig eller separat fra aktøren, men heller som et resultat av aktørens handlinger. Aktørens handlinger bidrar til at strukturen blir reproduert. Dermed er strukturen avhengig av aktøren som et premiss for dets eksistens. Men aktøren er ikke helt determinert til evig reproduksjon, de kan også aktivt bidra til å forme og endre strukturene. Endringene skjer gjennom samfunnsdeltagelse i sosiale praksiser, hvor politisk organisering og kollektiv handling som kan bidra til endring i det sosiale rom og det sosiale felt er den aller viktigste (Aakvaag, 2008, s. 163). Dermed mener Bourdieu at habitus, som refererer til de dype kulturelle og sosiale erfaringene som påvirker individuelle handlinger og holdninger, spiller en viktig rolle i å opprettholde samfunnsstrukturene og i å forme individuelle holdninger og handlinger. Så langt kan vi oppsummere Bourdieus syn på aktørhandling som et resultat av habitus pluss kapital pluss det sosiale felt (Bourdieu, s. 101, 1986).

3.6 Strukturell rasisme ifølge Bourdieu

Bourdieu vil se på aktører og strukturer som gjensidig avhengige i møte med å forstå strukturell rasisme. Samfunnsstrukturene opprettholder ulikhet og diskriminering basert på

etnisitet, og er et resultat av både aktørenes handlinger og samspillet mellom aktører og samfunnsstrukturer og den etablert symbolske makten i samfunnet. Bourdieu ville sett på hvordan aktørene bidro til å opprettholde og forsterke samfunnsstrukturene som støtter opp under strukturell rasisme gjennom sine handlinger og holdninger. For eksempel kan en person som tilhører en privilegert gruppe bevisst eller ubevisst bidra til å opprettholde ulikhet og diskriminering gjennom sine handlinger, som å nekte å anerkjenne sin egen privilegerte posisjon, eller aktivt, men også ubevisst, diskriminere mot personer med minoritetsbakgrunn.

På samme måte kan aktørene også bli påvirket av de eksisterende samfunnsstrukturene og begrensningene som følger med deres egen posisjon i samfunnet. Bourdieu ville sett på hvordan ulike former for kapital som økonomisk, sosial og kulturell kapital kan påvirke aktørenes handlingsrom og holdninger, og hvordan disse formene for kapital kan føre til ulikhet og diskriminering basert på etnisitet. Samfunnets strukturer gir enkelte aktører en større grad av makt og innflytelse enn andre i form av de tre typer kapital. Dette kan føre til at noen aktører har større muligheter til å påvirke samfunnsstrukturene, og dermed skape mer endring, enn andre. Bourdieu mener at disse maktrelasjonene ofte er skjult og ubevisst, og at de derfor kan være vanskelige å oppdage og forandre på. I konteksten av rasisme i Norge kan vi snakke om minoriteter som mindre kapitalrike enn majoritetsbefolkningen. Dette skyldes blant annet økonomisk utgangspunkt, men potensielt i enda større grad kulturell kapital. Minoriteter har mindre nettverk og kjennskap til norske prosesser i utdanning og arbeidslivet sammenlignet med majoritetsbefolkningen. Dette medfører at majoritetsbefolkningen har en større påvirkning på strukturene i samfunnet og kan i større grad forme det etter egne behov slik at de kan forsvare og forbedre sin posisjon i hierarkiet, blant annet mot minoriteter.

Med andre ord kan vi forklare det slik: Din posisjon i det sosiale rom, som er et resultat av din totale kapital, som etnisk minoritet fører til økt sannsynlighet for å være begrenset sammenlignet med majoritetsbefolkningen, og kan dermed sees på som en lammelse av handlingsalternativer både innad, men også utad (fra andres perspektiver). Bourdieu vil potensielt sett på dette som en mulighet for å argumentere for eksistensen av strukturell rasisme. Dette ville vært på bakgrunn av færre handlingsalternativer og ressurser for etniske minoriteter, slik som for eksempel mangel på kulturell kapital. En årsak kan være at majoritetsbefolkningen former strukturen i deres egen favør fordi det svarer best til ideen om å ønske å ville både forsvare, og forbedre, sin egen posisjon i det sosiale rom. En naturlig

fortsettelse av denne teorien vil være å snakke om kollektiv handling som veien ut av strukturell rasisme. Men dette er umulig hvis majoritetsbefolkningen ikke anerkjenner sin privilegerte posisjon i samfunnet og dermed en strukturell rasisme i betydningen at minoritetsbefolkningen taper på utformingen av samfunnsstrukturen.

3.7 Kritikk

En kritikk av Bourdieu sin teori er at den overdriver betydningen av sosiale strukturer og overser individenes selvstendige handlekraft. Kritikerne hevder at Bourdieu sin teori ikke gir nok oppmerksomhet til måtene individene aktivt kan forme og transformere sosiale strukturer. Det blir blant annet påpekt at en aktørs habitus og strukturene han er underlagt fører til en for strukturdominerende samfunnsforståelse.

Som en videreføring av dette bør det problematiseres at Bourdieu undervurderer rasjonell handling. Selv om habitus og det sosiale rom er verdifulle verktøy til å analysere aktørhandling så behøver det ikke bety at vi fortsatt ikke kan handle objektivt rasjonelt og realisere mål. Med utgangspunkt i Kahneman kan vi forstå det som at vi som mennesker er både irrasjonelle og rasjonelle, dette er avhengig av om vi tar i bruk det forenklete system 1 eller det komplekse krevende system 2.

Til sist har Bourdieu et problem med å forklare sosial endring. Hvis det er slik at aktørers handlingskraft er så begrenset, og symbolsk makt bidrar til å tilsløre urettferdige forhold i samfunnet, vil det være nærmest umulig å skape sosial endring i samfunnet med mindre den dominerende klassen ønsker det, noe som de per definisjon ikke ønsker fordi de vil forsvare sin posisjon. På den måten blir samfunnet i større grad reproduisert igjen og igjen, enn det blir endret. Dermed er ikke Bourdieu sin samfunnsforståelse særlig gunstig til å forstå sosial endring. I tillegg kan det stilles spørsmål til hvorvidt han sin teori er i hovedsak basert på Frankrikes klassesamfunn og om de lar seg oversette i like stor grad til andre samfunn.

4. Teorien om rasjonelle valg

Teorien om rasjonelle valg velger i motsetning til Bourdieu å forklare forholdet mellom struktur og aktør ved å introdusere aktøren først. Gjennom å definere, og karakterisere aktøren, kan aktøren bygge en struktur ifølge TRV. I dette delkapittelet ønsker jeg å fremstille TRV ut ifra Jon Elster og hans bok «Sour Grapes» (2016), i tillegg til at jeg vil supplere med James S. Coleman og hans bok «Foundations of Social Theory» (1990). Jon Elster kan sies å

være både en tilhenger, utvikler og kritiker innenfor TRV. Ut ifra dette kommer begge teoretikerne med verdifulle bidrag til TRV som teoriretning.

TRV er en sosiologisk gren som setter aktøren i fokus og som har hatt mye utvikling spesielt i sin fremvekst på 60-tallet (Aakvaag, s. 98). Det har vært flere dominerende måter å operasjonalisere med en rasjonell aktør i sentrum for all handling, en av dem er *bytteteori*. Bytteteori har bakgrunn i Homans & Blau, hvor samhandling mellom aktører bygger på transaksjonene aktørene har mellom hverandre. Transaksjonene består ikke bare av materielle goder, som ett brød mot en sum penger, men også immaterielle goder, som vennskap hvor sosiale goder byttes (Aakvaag, 2008, s. 99). Bytteteori er en teori som forklarer hvordan sosiale relasjoner fungerer og hvordan individer tar beslutninger om å handle og samhandle med andre i disse relasjonene. Teorien er basert på ideen om at sosiale handlinger kan ses som bytter mellom individer, og at beslutninger om handlinger og interaksjoner er basert på forventninger om hva hver part vil få ut av byttet. I bytteteori fokuseres det på atferd i relasjoner, og bytteforholdene som eksisterer mellom individene som er involvert i disse relasjonene. Byttet kan være økonomisk eller ikke-økonomisk, og det kan også være både positivt og negativt. Sentrale begreper i bytteteori inkluderer belønninger, kostnader, fortjeneste og tap. Belønninger er ting som en person mottar fra en annen person eller gruppe som følge av en handling, mens kostnader er de negative konsekvensene av en handling. Fortjeneste er differansen mellom belønningene og kostnadene, mens tap er det motsatte. Bytteteori kan brukes til å forklare hvordan sosiale normer og forventninger påvirker bytteforholdene mellom individer og grupper, og hvordan ulike bytteforhold kan påvirke maktforhold og sosial struktur. Teorien kan også brukes til å forklare ulike former for sosial interaksjon, som for eksempel vennskap, romantiske forhold, arbeidsrelasjoner og politisk samarbeid.

4.1 Spillteori

En annen måte TRV har blitt operasjonalisert er gjennom *spillteori*. Spillteori er en ide om at rasjonelle aktører vil realisere deres ønsker gjennom strategisk tankegang. I en sosial samhandling vil en aktørs suksess være avhengig av de andre aktørenes strategier. Dette er aktørene klar over. Derfor er det opp til aktøren å forsøke å finne en *dominant strategi*, som kan sies å være den mest gunstige strategien uavhengig av hva de andre aktørene gjør. Et viktig konsept i spillteori er kollektive goder. Dette er goder som er tilgjengelige for alle,

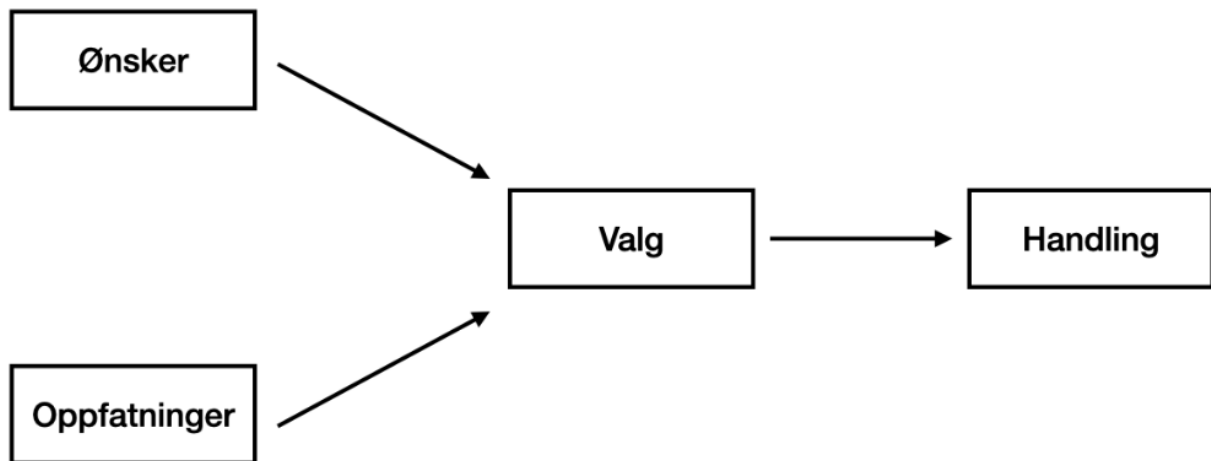
uavhengig av om de har bidratt til produksjonen av godet eller ikke. Dette kan være rent vann, eller offentlige parker. Spillteori kan brukes til å analysere hvordan individer vil handle når det gjelder kollektive goder, og hvordan det kan oppstå såkalte gratispassasjerproblemer.

Gratispassasjerproblemet oppstår når noen individer nyter godt av et kollektivt gode, uten å bidra til produksjonen av det. Dette kan føre til at det kollektive godet ikke blir produsert i tilstrekkelig grad eller i det hele tatt, noe som kan føre til allmenningens tragedie.

Allmenningens tragedie er et begrep som beskriver situasjoner der et kollektivt gode blir utnyttet på en måte som fører til at det blir ødelagt eller ikke lenger tilgjengelig for noen. Det er dette som skjer hvis man bor i et kollektiv hvor ingen rydder fordi det er den dominante strategien. Hvis alle de andre rydder, men man selv lar vær så kan man nyte av at det er ryddig i boligen uten å bidra selv. Alternativt, hvis man rydder og ingen av de andre rydder så bruker man energi på et bortkastet bidrag som fører til lite nytelse for én selv. Derfor velger man å ikke rydde som fører til at det kollektive godet går tapt – dette er allmenningens tragedie.

4.2 Endring på bakgrunn av rasjonalitet

På 70-tallet endret fokuset seg fra teoritradisjonen bytteteori, til å heller undersøke hva som kjennetegnet aktørers rasjonelle valg. Ifølge Elster kan all menneskelig handling forklares på bakgrunn av to filteringsprosesser (Aakvaag, 2008, s. 101). Første filteringsprosess er at en del alternativer lukes vekk på bakgrunn av objektive grenser. Dette kan være fysiske eller økonomiske begrensninger, vi kan for eksempel ikke fly eller bruke mer penger enn vi har. Av de alternativene som gjenstår vil aktører velge det alternativet som gir det beste resultatet i tråd med aktørens ønsker og oppfatninger, illustrert i figur 1. På denne måten sier TRV at mennesket handler instrumentelt rasjonelt, altså at vi velger det alternativet som bidrar til mest nytte mot å realisere våre ønsker og mål. Har jeg for eksempel ønsket om å bli en sosiolog vil det gi mer nytte å ta en sosiologiutdannelse enn å ta en økonomiutdannelse. Jeg realiserer mitt mål og ønske gjennom et handlingsalternativ som jeg vurderer som rasjonelt.

Figur 1

Dermed er det mulig å se hvordan TRV sin aktør og handlingsforståelse finner sted gjennom tre hovedelementer; ønsker, oppfatninger og valget selv. (Aakvaag, 2008, s. 102). Første ledd, ønsker, er det som aktøren ønsker å realisere gjennom handling. Ønsker er noe som må rangeres og ulike ønsker bidrar til ulik handling blant aktører. Det er den primære motivasjonen for handling blant aktører. Ønsker kan være av både egoistisk og altruistisk natur. Elster understreker at rasjonaliseringen i TRV er en tynn rasjonalitet i den betydning at den fundamentalt kun krever en konsistens mellom ønske, oppfatning, valg og handling (Elster, 2016, s. 1). Altså, en aktørs ønsker, og oppfatninger er fundamentet til hvordan personen utfører et valg og deretter en handling. Kravet til hvorvidt en handling er rasjonell eller ikke er i Elster sine øyne syltynt. Dette er fordi kravet tilsier at hvis en person ønsker å drepe noen, og oppfatter det slik at den beste måten å realisere dette på er ved å stikke en nål i en voodoo dukke, så handler aktøren rasjonelt. Derfor kan det settes spørsmål til hvorvidt fundamentet, som består av ønsker og oppfatninger, er av rasjonell natur. Kan man påstå at det er rasjonelt å ville drepe noen, eller for så vidt at oppfatningen av voodoo som et praktisk drapsvåpen er rasjonelt (Elster, 2016, s. 3)? Det ser altså ut til at det er nødvendig å sette formelle krav til hva som er rasjonelle ønsker og oppfatninger ut ifra en filtreringsprosess.

4.3 Ønsker

Ønsker må være komplette i den betydning av at alle handlingsalternativer lar seg rangere i forhold til hverandre (Aakvaag, 2008, s. 103). Det må være mulig å sammenligne alternative slik at man har en rasjonell begrunnelse til å si at man foretrekker det ene fremfor det andre. Alternativt kan aktøren oppleve likegyldighet og ender opp med å ikke ha noen rasjonell

grunn til å velge det ene fremfor det andre. Slik som Buridan sitt esel som sultet i hjel fordi den sto i mellom to identiske store hauger med høy. Det kan også være slik at to alternativer er så ulike at de ikke lar seg sammenligne. Det kalles for inkommensurabilitet og kan for eksempel være valget mellom å bli husmor med mange barn eller å bli karrierekvinnne uten familie og partner.

Et annet krav til ønsker er at de også må kunne være transitive. Det betyr at alternativene lar seg rangere på en slik måte at alternativ som rangeres som nummer en er mer foretrukket enn både alternativ 2, 3, 4, osv. Hvis det ikke lar seg gjøre å lage en konsistent liste av rangerbare alternative ender vi opp med logisk selvmotsigende ønsker, og aktøren klarer ikke å finne ut hva som er dens rasjonelle ønske.

Selv om man kanskje tenker at ønsker burde stå nokså fritt, og kan forveksle dem med urealistiske drømmer, er et krav at ønsker må være logisk realiserbare. Ønsket om å tjene mer penger er et logisk realiserbart ønske, men ønske om å tjene 101% av norsk bruttonasjonalprodukt som en boende nordmann er ikke logisk realiserbart. Ønsker må også være noe stabile hvis ikke kan det bli umulig å gjennomføre og oppfylle. For eksempel hvis jeg over en periode på tre år ønsker å bli både astronaut, sykepleier og IT-konsulent er det umulig for meg å oppfylle mine ønsker. I tillegg må ønsker være noe fremtidsrettede. Aktører kan bli fristet til å prioritere nytte i nåtiden fremfor fremtiden. Det fører til kortsiktighet som er en irrasjonell mental tilstand for det fører til tap av handlingsalternativer som kun lar seg realisere over lengre tid. Slik som en student som skal skrive en masteroppgave kan la seg friste til å ikke skrive oppgaven fordi det er en oppgave som tar lang tid å skrive. Derimot vil studenten være i en konstant «limbo» tilstand av irrasjonell kortsiktighet hvis han ikke kan bestemme seg for det fremtidsrettede målet om å skrive oppgaven for å fullføre utdannelsen og begynne i arbeid.

Hva hvis man bega seg ut på en utdanning fordi man ville gjøre foreldrene sine fornøyd, ikke fordi man egentlig var interessert i temaet, ville det da være ett godkjent ønske? Svaret er nei fordi ønsker også må være autonome. Det betyr at de må dannes på en nødvendig korrekt måte og ikke bli forstyrret av irrelevante kausale prosesser (Elster, 2016, s. 20). Elster forklarer autonome ønsker som ønsker som er intensjonelt utvalgt, innhentet eller justert. Enten i form på bakgrunn av vilje eller ens aktør planlegging av karakter (løst oversatt fra

Elster s. 21 «character planning»). Altså at aktøren utfører en handling med et ønske om å oppnå et karakterideal. En aktør som har ønsker på bakgrunn av ytre årsaker som han selv ikke har vært en del av å danne, er å forstå som ikke rasjonelle ønsker. Elster blir i stor grad vag på hva som kan være en sikker definisjon på autonomi i henhold til ønsker og kommer ikke med et endelig tilfredstillende svar.

TRV introduserer også begrepet heteronome ønsker. Det innebærer ønsker som kommer som et resultat av mangel på planlegging og kontroll (Aakvaag, 2008 s. 105). Adaptive preferanser er et slikt ønske hvor aktører blir nødt til å tilpasse sine mål etter den realistiske muligheten for å oppnå det. På denne måten benytter aktører adaptive preferanser som mestringsrespons for å redusere kognitiv dissonans (Elster, 2016, s. 111). Ifølge Elster mangler det en tydelig distinksjon på hva som er kausalt indusert «handikap» og hva som er en bevisst modifisering på bakgrunn av muligheter.

I tillegg operer Elster med kontraadaptive preferanser som innebærer å ville ha noe fordi du ikke kan ha det. Slik som at gresset alltid er grønnere på den andre siden. Et eksempel på dette kan være en innvandrersom i utgangspunktet ønsker å ta høyere utdanning, men som endrer ønsket til å få seg jobb når han finner ut at han har store problemer med å lære seg norsk. Dermed gir han opp sitt ønske om utdanning (kontraadaptivt) men får et nytt tilpasset ønske om arbeidsplass (adaptivt). Deretter blir spørsmålet hvorvidt samfunnet skal ta hensyn til kontraadaptive preferanser og muliggjøre de som en utilitaristisk samfunnstjeneste. Potensielt er konsekvensen at aktørene mister lysten fordi det som var forbudt er nå tilgjengelig, og dermed ikke like spennende.

Konformisme er en annen type heteronomt ønske som innebærer at vi ønsker å gjøre det samme som andre gjør. Da enten i betydningen alle andre eller noen spesifikke viktige personer. Dette er et feigt ønske som innebærer mangel på selvstendighet og kan ikke sees på som en adaptiv preferanse. Et eksempel er en student som ønsker å jobbe som lærer, men søker seg inn på medisin for å tilfredsstille sin mor og far som er leger.

4.4 Oppfatninger

TRV stiller ikke bare krav til hva vi ønsker oss i en potensiell fremtid, men den stiller også krav til hva vi vet om nåtiden – altså krav til vår kunnskap om verden. Her er det ett tydelig

skille mellom det objektive og subjektive, disse to trenger nemlig ikke å samsvare. En viktig spesifisering er dermed at aktører handler på grunnlag av hvordan de subjektivt oppfatter verden, og ikke på hvordan den objektivt er.

En oppfatning kan fint vært feilaktig og allikevel rasjonell så lenge den oppfyller noen krav. Først må den være basert på all den tilgjengelige informasjonen som aktøren innehar (Aakvaag, 2008, s. 107). Hvis aktøren velger å ignorere informasjon vil det være en irrasjonell oppfatning. Slik som for eksempel vanetenking, fordommer og rasisme vil dermed være irrasjonaliteter. I tillegg må aktøren oppfylle krav til at oppfatningen er dannet på en tilstrekkelig mengde informasjon. Hvis aktøren har et så lite kunnskapsgrunnlag at det ikke gir mening å danne seg en oppfatning vil det kreve at aktøren må skaffe mer informasjon. Handling på bakgrunn av utilstrekkelig informasjon og oppfatning vil derfor være irrasjonelt. Blir jeg for eksempel tilbudt en jobb uten å vite hva jobben innebærer vil det være irrasjonelt av meg å takke ja til jobben uten videre informasjon. Til tross for dette er kunnskapen vi har fra tidlige erfaringer med lignende situasjoner som oftest mer enn nok for at vi kan danne en rasjonell oppfatning.

Som med ønsker, finnes det også flere krav for oppfatninger. For det første, må oppfatninger, i likhet med ønsker, også være logisk konsistente, i den grad at det må være en logisk mulighet for at oppfatningen kan stemme (Aakvaag, 2008, s. 108). Det er for eksempel logisk å tro at en sirkel er rund, men å tro at det finnes runde kvadrater er irrasjonelt for det er en logisk umulighet. For det andre, må oppfatninger også være logisk korrekt dannet kognitivt. Altså kan ikke aktører trekke feilslutninger slik som å generalisere på grunnlag av egne erfaringer eller å si noe generelt på bakgrunn av et ikke representativt utvalg. Til sist må oppfatninger være upåvirket av ønsker. Hvis jeg velger å tro noe fordi jeg vil at det skal være slik, ønsketenkning, er det selvbedrag (Elster, 2016, s. 142). Feilaktige oppfatninger er ikke en god måte å realisere ønsker på, og selv om det kan føre til kortsiktig nytelse og lettelse vil det langsiktig føre til frustrasjon og kognitiv dissonans. Samtidig vil jeg personlig understreke at en liten mengde ønsketenkning kan bidra til mer selvtillit og dermed en utvidelse av komfortsonen din. Utfordringen er å finne balansen hvor du kan være fornøyd med egne oppnåelser og bragder, samtidig som du kan akseptere tilbakeslag.

4.5 Handlingsvalg

Etter et rasjonelt ønske og en rasjonell oppfatning er etablert vil en aktør kunne handle bevisst på en måte som best realiserer ønskene til aktøren (Aakvaag, 2008, s. 110). Denne handlingen må også være av rasjonell natur ved at aktøren velger det beste alternativet for å realisere ønskene sine. Har jeg for eksempel ønsket om å ha en god døgnrytme og vet hvordan jeg skal oppnå det, men velger å sitte oppe lenge for så å sove lenge på morgenen er det en irrasjonell handling på bakgrunn av mangel på viljestyrke. I tillegg må en handling som velges være det best tilgjengelige alternativet for å være rasjonelt. Ønsker og oppfatninger må inneha et kausalt forhold til valget, hvis ikke er valget irrasjonelt.

4.6 Aktør- og strukturproblemet ifølge TRV

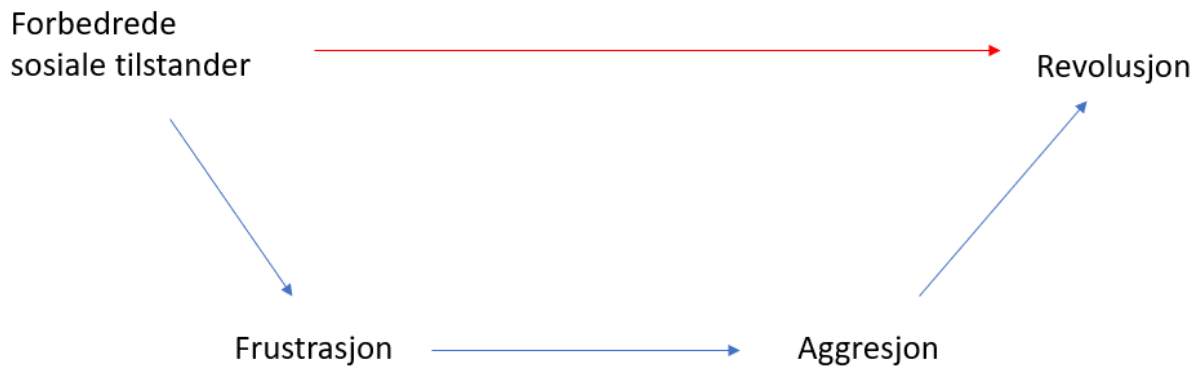
Så langt ser vi hvor mye makt og frihet som gis til aktøren i TRV, men hva med strukturen og makroforholdene i samfunnet? Her kommer flere teoretikere med forskjellige alternativer, men felles for alle er ideen om metodologisk individualisme, som innebærer at alle sosiale strukturer og makroforhold må ses som et resultat av individuelle aktørers rasjonelle handlinger. Jeg vil her presentere James Coleman (1990) sitt forslag gjennom hans «badekarmmodell» fra boka hans «Foundations of Social Theory». Badekarmmodellen er et godt utgangspunkt for å vise hvordan sosiale strukturer og makroforhold i samfunnet er resultater av individers handlinger, i tillegg er den representativ for hvordan tilhengere av TRV tenker (Aakvaag, 2008, s. 115). Utfordringen til Coleman blir dermed å vise hvordan fenomener som befinner seg på makronivå er resultater av aktørers handlinger, og ikke av andre makrofenomener som utløser et annet makrofenomen som blant annet Durkheim er blitt kritisert for.

Figur 2

Coleman setter opp et eksempel ved å vise hvordan forbedrede sosiale tilstander kan føre til revolusjon, vist i Figur 2. Men dette kan ikke skje gjennom et makro til makro forhold (s. 10). Ifølge TRV må dette ha et mikronivå med aktører. Grunnen til dette er fordi et makrofenomen ikke har en kausalkraft som bidrar til en selvstendig handling i forholdet makro til makro. Det

er med nødvendighet at individuelle aktører er involvert for å bidra til en utløsning av handling. Modellen blir i stedet slik:

Figur 3

I den nye Figur 3 ser vi hvordan første makroforhold, som i en større modell vil derivere fra et aktørnivå som et utgangspunkt, går over på aktørnivå, deretter fra aktørnivå til aktørnivå, og avslutter fra aktørnivå til makronivå. Den rasjonelle aktøren blir derfor påvirket av et makrofenomen, som han selv eller andre aktører i samfunnet har bidratt til å produsere, og kan i den grad ikke forstås som en upåvirkelig aktør. I tillegg er det verdt å nevne at makrofenomenet vil bidra å forme aktørens ønsker.

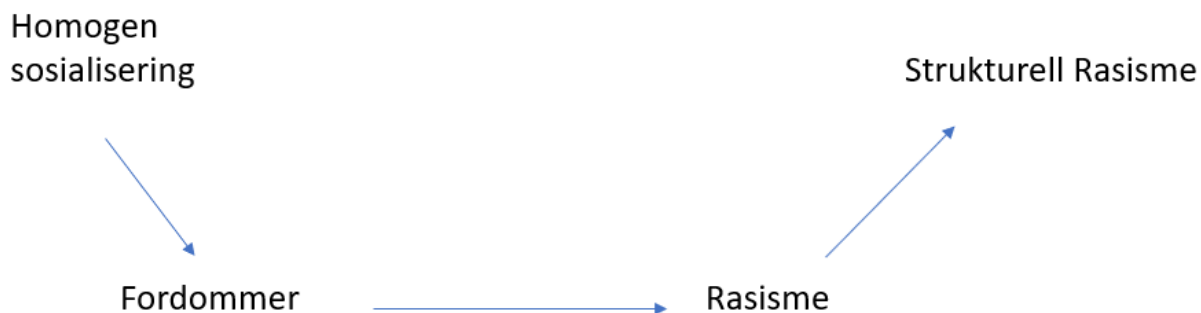
En annen interessant ting å merke seg i dette eksempelet til Figur 3 er hvordan mikro til mikro forholdet er av psykologisk bakgrunn. Frustrasjonen utvikler seg til en aggresjon, potensielt med bakgrunn i sosial samhandling eller individuell rasjonalisering. Det som en gang irriterte meg er nå blitt om til raseri og aggresjon over tid fordi det ikke stopper. Derfor må jeg som aktør gjøre noe med det og skaper et makrofenomen; revolusjon. Her er det viktig å merke seg at store makrofenomen som revolusjoner ikke lar seg skape av individer alene, men krever mange enkeltaktører som handler sammen. Ifølge Coleman er denne overgangen fra mikro- til makronivå den mest kompliserte relasjonen. Grunnen til dette er ifølge Coleman at byråkrati, marked og normer vil bidra til å regulere forholdet mellom sosiale strukturer og aktørhandlinger.

For å forklare overgang fra mikro til makro enklere vil jeg heller referere til Aakvaag sin ide om intenderte og ikke-intenderte, positive og negative konsekvenser av handlinger (Aakvaag, 2008, s. 117). Det blir da totalt fire former for individuelle enkelthandlinger. Den første

formen, *intenderte positive konsekvenser*, er når mange aktører kan samhandle og realisere kollektive goder, som er umulig å skape på egen hånd. Slik som dannelsen av en sanksjonsdyktig stat som bidrar til å skape trygghetsstrukturer for alle i samfunnet. Den andre formen, *intenderte negative konsekvenser*, er når aktørers rasjonalitet står imot hverandre og fører til et suboptimalt resultat. Et eksempel på dette er når aktører begynner å hamstre varer som de frykter butikkene kan gå tomme for, men som det i utgangspunktet er nok av hvis alle kjøper en normal fornuftig mengde. Slik som toalettpapir under Koronapandemien eller bryggeriprodukter fra LO streiken. Den tredje formen, *uintenderte positive konsekvenser*, er når for eksempel egoistiske aktører (som flere tilhengere av TRV vil si aktører er) skaper goder et velfungerende samfunnsmarked. Vi bidrar med vekst og velstand, selv om det er motivert av egoistiske årsaker. Den siste formen er *uintenderte negative konsekvenser*. Dette er når aktører som prøver å ivareta egeninteresse, fører til at ingen får realisert det. Dette gjøres på bakgrunn av en manglende forståelse for eget handlingsvalg og den resulterende negative konsekvensen. Slik som når alle kjører bil til jobb for å komme raskere frem, men det fører til rushtid og lange køer. Dermed hadde det vært bedre om de reiste kollektivt, hadde gått eller syklet. Ved å anvende Aakvaags forståelse i Figur 3, kan vi si at handling med en intendert positiv konsekvens bidro til å skape mer demokratiske stater.

4.7 Strukturell rasisme ifølge Coleman

Coleman sin bademodell gir også et verdifullt perspektiv på strukturell rasisme og forholdet mellom aktør og struktur. Vi kan dermed forstå struktur i begrepet strukturell rasisme som tosidig. Først i form av at det er resultat av handlende aktører som bevisst og ubevisst skaper strukturell rasisme. Det starter med aktører som skaper et makrofenomen, homogen sosialisering, som i tur påvirker aktører til å utvikle fordommer, som videre utvikler seg til rasisme. Dette foregår også på et mikro til mikronivå hvor fordommene som utviklet seg til rasisme videre fører til strukturell rasisme. Dette er illustrert i en lignende badekarmodell i Figur 4.

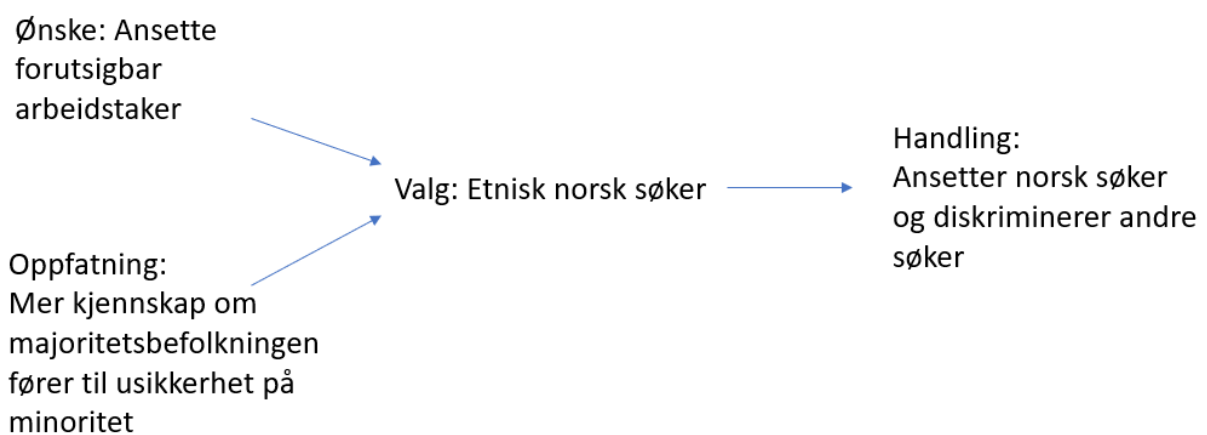

Figur 4

I denne modellen ser vi hvordan det å bli eksponert for en ensartet kulturell- og sosial praksis, eller verdisystem, kan føre til en mangel på forståelse for mangfold. Denne mangelen på forståelse for mangfold kan bidra til fordommer, ekskludering og marginalisering mot etnisiteter som bidrar til en rasisme på mikronivå. Når deretter rasismen finner sted hos et visst antall aktører slik at det har en negativ systematisk effekt og resultat på folkegrupper kan vi snakke om en strukturell rasisme. Da ser vi hvordan makrofenomenet, som i utgangspunktet er skapt av aktørene selv, fører til et mikrofenomen på aktør nivå, som deretter utvikler seg til en rasisme på mikronivå. Etter å ha blitt produsert av et visst antall aktører vil det utvikle seg som en del av strukturen og bli en strukturell rasisme. I denne modellen skilles det ikke mellom en bevisst og ubevisst rasisme og begge deler kan bidra til å skape strukturell rasisme. I denne modellen er det makro fenomenet «homogen sosialisering» som fører til fordommer, men det kan kritiseres ettersom mange vestlige land, som Norge og USA, er mangfoldige, Derfor kan man argumentere for at det ikke er en gyldig indirekte årsak til strukturell rasisme. Men selv om et land totalt sett er mangfoldig betyr ikke det nødvendigvis at det ikke finnes mange områder innad i landet som er homogene. Dette ser man blant annet i Norge hvor minoriteter har lav deltagelse i idrett og frivillig arbeid, som kan sies å være sentrale sosialiseringarenaer i det norske samfunnsliv og dermed styrker den teoretiske modellen (Kulturdepartementet, 2014, s. 9; Meld. St. 26 2011–2012). Selv hvis man går med på at homogen sosialisering ikke er en indirekte årsak til strukturell rasisme, kan første ledd her enkelt erstattes med for eksempel «ønske om å forsvare posisjon» i tråd med Bourdieus konflikteori. Hovedpoenget er at Colemans badekarsmodell er fruktbar å bruke til å forstå struktur og aktør i strukturell rasisme.

En annen nyttig modell til å forstå hvordan strukturell rasisme kan eksistere i arbeidslivet med utgangspunkt i TRV er ved å skape en handlingsmodell. Vi kan tenke det slik; du er en arbeidsgiver som ønsker mest mulig forutsigbarhet og trygghet hos din nye ansatte.

To likt kvalifiserte arbeidssøkere sender inn søknad til bedriften din, men den ene har et utenlandsk lydene navn og den andre har et typisk etnisk norsk navn. På bakgrunn av dette velger du den etnisk norske søkeren fordi hen tilhører den menneskegruppen som du har best kjennskap til og dermed lettest kan forstå. Altså har du som arbeidsgiver maksimert nytte i form av den kunnskapen du har, men har i prosessen bidratt til en rasistisk struktur. I dette eksempelet kan handlingsmodellen se slik ut:

Figur 5

Figur 5 viser en modell hvor aktøren handler irrasjonelt på bakgrunn av hens oppfatninger. Dette er fordi arbeidsgiver ignorerer informasjon og tenker basert på følelser og fordommer fremfor å innhente mest mulig informasjon. I den grad kan vi snakke om strukturell rasisme som et irrasjonelt fenomen. Årsaken kan tilsynelatende være vanetenking, følelser og fordommer som påvirker handlingsmønstre i så stor grad at minoriteter får mindre handlingsalternativer enn majoritetsbefolkningen. Dette kan også ha en forsterkende effekt ved at minoriteter som opplever diskriminering og rasisme velger å adaptere sine ønsker og preferanser på en slik måte at de gir opp sitt originale mål. Denne minoritetssøkeren kunne for eksempel ha vært en utdannet advokat som søkte jobb som advokat for 20. gang, men i stedet velger å søke jobb som jurist på bakgrunn av ikke-realiserede ønsker.

4.8 Kritikk

I etterkant av TRV sin storhetstid på 70/80-tallet har sosiologien i stor grad beveget seg videre og TRV innehar ikke lengre den dominerende posisjonen som den hadde før. TRV har tilsynelatende i stor grad overvurdert aktørens rasjonalitet og faktorer som kan påvirke rasjonaliteten negativt slik som følelser, vaner og normer. Med utgangspunkt i Kahneman system 1 og 2 kan vi heller snakke om rasjonalitet som et mentalt anstrengende unntak fremfor hovedregelen. Mennesker kan ifølge Kahneman være rasjonelle, men det krever mye mental energi å være det. Dermed er det å være rasjonell mesteparten av hverdagen totalt urealistisk. I tillegg har TRV gått i den klassiske fellen som Bourdieu i etterkant advarte mot. Nemlig den skolastiske feilslutning som innebærer at teoretikeren har overført sin teoretiske intellektuelle væremåte inn i aktørens praktiske hverdag på et generelt grunnlag. En mer fruktbar måte å forstå hverdagslig handling på er gjennom Kahneman sin ide om at vi først handler, og deretter rasjonaliserer over vår allerede utførte handling, ved å rettferdiggjøre den (Kahneman, 2013, s. 51). Dette kan vi kalle post-rasjonalisering. På den måten handler vi nærmest ubevisst og forsvarer oss med bevisst rasjonalisering i etterkant av handlingen.

TRV undervurderer også våre erfaringer og kunnskapsgrunnlag. Bourdieu sitt begrep om habitus er i denne sammenhengen ignorert, og TRV forstår rasjonalitet som et felles grunnlag som alle mennesker har. TRV overser altså at ulike oppvekst og erfaringer kan føre til forskjellige ideer om rasjonalitet og handlingsgrunnlag. Det er også et motsetningsforhold mellom aktøren og strukturen (Aakvaag, 2008, s. 125). Mer av det ene, betyr mindre av det andre. Hvis aktøren er helt fri, finnes ikke strukturer. Hvis strukturen predeterminerer aktøren finnes ikke aktøren i betydningen av at hen tar valg. Dermed fører den dominerende aktøren til ideen om en veldig svak struktur som kun bidrar til å begrense handlingsalternativer og forme ønsker til aktøren. I tillegg er denne strukturpåvirkningen på aktøren vel å merke et resultat av aktører selv og i den grad kan vi si at strukturen er totalt avhengig av aktøren.

Til sist undervurderer TRV aktørers evne til å realisere kollektive goder. Selv om tilføringen av begrepet allmenningens tragedie er et svært nyttig begrep og verktøy til å forstå gratispassasjer problemer, og ikke-realiserings av kollektive goder, så er det problematisk å si at alle vil benytte seg av gratispassasjer posisjonen når vi i realiteten realiserer mange kollektive goder.

5.0 Diskusjon

I dette kapittelet vil jeg diskutere Bourdieu og TRV i sammenheng med strukturell rasisme. Jeg vil starte med aktør begrepet, så bevege meg til struktur begrepet og til sist relasjonen mellom de to. Under hver del vil jeg kort gjengi Bourdieu og TRV sine perspektiver før jeg diskuterer styrker og svakheter. Jeg vil også gi en ny syntese til hver del, og svare på hvert av de tilhørende forskningsspørsmålene. Avslutningsvis i dette kapittelet vil jeg si litt om veien videre, og presentere oppgavens begrensinger. Det vil så følge ett konklusjons kapittel.

5.1 Aktør

5.1.1 Bourdieu om aktør

Å forklare Bourdieu sin aktørforståelse uten å dra inn strukturen er en nærmest umulig oppgave ettersom Bourdieu sitt perspektiv har ett ovenfra (strukturen)- ned (aktør) perspektiv, hvis jeg allikevel skal gi det ett forsøk vil deler av habitus være nødvendig å se på. Som gjennomgått i teori-delen mente Bourdieu at tidligere teorier både var for objektivistiske og subjektivistiske. Det trengtes en mellomting, en syntese hvor verken strukturen eller aktøren ble for definerende. Uavhengig av om han nådde dette målet, ser vi dette gjenspeile seg i hans aktør definisjon. Aktøren i Bourdieu sin teori er nemlig et individ som handler basert på sine erfaringer. Det at individet handler gir også aktøren fritt valg, den er ikke-determinert, samtidig som erfarings aspektet begrenser handlingsfriheten betraktelig. Erfaringene, sammen med kunnskap, er nemlig en del av aktørens habitus. Habitus, som er formet av strukturen, gir altså et begrenset – men allikevel ikke fullstendig determinert – handlingsrom til aktøren. Selv om aktøren står friere enn i Parsons objektivistiske funksjonalisme, er aktøren langt mindre signifikant sammenlignet med strukturen. Med Kahneman sin terminologi kan vi forstå Bourdieu sin aktørforståelse som en system 1 handlende aktør. Altså en som handler basert på sine erfaringer istedenfor en nøye rasjonell vurdering slik som en system 2 handlende aktør ville vært. Aktøren har altså ett handlingsrom, men fordi det er så avhengig av habitus, som igjen er formet av strukturen, er det nok nærmere å være en objektivistisk teori enn subjektivistisk.

5.1.2 TRV om aktør

TRV tar utgangspunkt i aktøren når samfunnsforståelsen presenteres. Aktøren er en rasjonell, kreativ og selvstendig aktør som former strukturen i samfunnet på en kompetent måte. Dette gjøres ved at aktøren kombinerer ønsker og oppfatninger som fører til valg og handlinger. I den grad kan vi snakke om at TRV trekker paralleller i sin forståelse av rasjonalitet til Kahneman sin ide om system 2. Dette er en form for treg, bevisst, konsentrert og anstrengende rasjonalisme som vi tar i bruk når vi gjør oppgaver eller aktiviteter som krever mye oppmerksomhet.

5.1.3 Svakheter og styrker ved aktørforståelsen

Bourdieu og TRV vektlegger handlingsrommet og påvirkningen i helt ulik grad som gjør dem velegnet til å forklare enkle fenomener som passer med deres utgangspunkt, men det de klarer dårligere er å forklare mer komplekse fenomener som avviker fra deres utgangspunkt. Med utgangspunkt mener jeg selvfølgelig hvorvidt aktøren blir sett på som den biten av struktur-aktør forholdet med størst påvirkningskraft. TRV mener ja, mens Bourdieu avskriver at aktøren sine handlinger er uavhengig av strukturen. Jeg aksepterer TRV sin handlingsforståelse som baserer seg på ideen om ønsker, oppfatninger, valg og handling. Det jeg derimot finner problematisk er påstanden om at aktører unntaksvis er ikke-rasjonelle med tanke på ikke-rasjonelle ønsker, oppfatninger, valg og handling. Unntaket ser heller ut til å være når vi operer rasjonelt, i hvert fall når aktøren skal oppfylle alle kravene som stilles til en rasjonell handlingsforståelse. Bourdieu treffer bedre med sin aktør forståelse på å forklare den irrasjonelt handlende aktøren som i hovedsak handler etter etablerte handlingsmønstre. Problemet til Bourdieu er heller at han ikke forklarer hvordan de rasjonelle handlingene, som bryter med habitus begrensninger, kan finne sted. I tråd med Kahneman mener jeg at det bør være mulig å si at aktører kan være både rasjonelle og ikke-rasjonelle avhengig av situasjonen. Mitt forslag til en aktørsyntese er derfor å slå forståelsene sammen i lys av Kahneman slik at vi får en realistisk fremstilling av en vekselvis rasjonell og ikke-rasjonell aktør avhengig av situasjonen.

5.1.4 Aktørsyntese

Min aktørsyntese handler derfor om at aktører generelt handler innenfor habitus sine grenser, men at habitus også kan brytes med, det er ikke absolutt. Aktører kan altså bryte med habitus som en rasjonell, selvstendig og kreativ aktør. Dette er selvfølgelig med grenser, har man ikke

tilgang på kunnskap vil det selvfølgelig påvirke valgene man tar. Men grensene for handlingene til aktøren i system 2 er satt av TRV sine grenser for ønsker og oppfatninger, istedenfor habitus mer rigide og vanedefinerte grenser. Dette bruddet anerkjenner jeg samtidig at ikke skjer ofte, som Kahneman (2013, s. 39) har vist er det dyrt i form av mental energi å være i system 2, og det er derfor system 1 som oftest brukes. Uansett, tror jeg at denne syntesen kan vise at aktøren er kompleks, oftest bundet av habitus, men med potensiale til å bryte fri.

5.1.5 Forskningsspørsmål 1: Aktør

Hvilken plass har aktøren i begrepet strukturell rasisme?

Syntesen gir et godt bidrag til å forklare aktørenes posisjon i strukturell rasisme, la oss starte med den implisitte rasisten. Med system 1, Bourdieus sin aktørforståelse, forstår vi hvordan aktører handler ut ifra sin habitus med en implisitt rasisme. Aktørene er ikke bevisst sin habitus, de opplever seg selv som frie, men er allikevel bundet til de erfaringene, kunnskapene og vanene de har. Dilemmaet med et samfunn som eksplisitt ikke aksepterer rasisme, men allikevel er implisitt rasistisk, blir ryddet opp fordi system 1 aktøren har så begrenset handlingsrom. Selv om system 1 aktøren ikke vil være rasistisk, så begrenser habitus aktørens handling. Dette kan for eksempel vises i en arbeidsgiver fra majoritetsbefolkningen som har hatt flest gode erfaringer med andre fra majoritetsbefolkningen (noe det er størst statistisk sannsynlighet for), og derfor kaller inn personen med det typiske majoritetsnavnet til intervju fremfor personen med ett navn som oppleves fremmed. Det kan også vises i aktører som har så begrenset informasjon om andre kulturer at de egentlig bare sitter på fordommer og derfor velger å takke nei til leie ut boligen sin til folk fra bestemte minoritetsgrupper fordi de tror de er mindre pålitelige. Samtidig med alt dette ser vi også at det finnes folk som har vokst opp under homogene betingelser med begrenset informasjon, men som allikevel ikke er rasister.

De uforventede anti-rasistene kan også forklares med syntesen ettersom den også inkluderer system 2, TRV, handling. Vi går nå over til å forklare aktøren som bekjemper strukturell rasisme, tross dens eksistens. Man kunne kanskje tro at de som handler anti-rasistisk er selvfølgelig i en kontinuerlig «opplyst» og fri system 2 tenkning, men det stemmer ikke. Som sagt er system 2 mentalt utmattende. I stedet har de en eller annen gang hatt den mentale

kapasiteten til å gå inn i system 2 tenkning hvor de har anerkjent sine privilegier, eller/og utfordret sine fordommer. Etter nok tid har de klart å endre sin habitus, sin system 1 tenkning. I motsetning til Bourdieu vil jeg påstå det å endre sin egen habitus er en mulighet og en realitet for noen. Det er altså mulig å bruke system 2 på en omfattende måte som tillater oss å endre på vår habitus. Dette kan gjøres ved å lage nøye detaljerte planer i en system 2 tilstand som vi aktivt handler på og deretter former nye vaner og handlingsmønstre. Til slutt vil det være mulig å handle på disse i en system 1 tilstand. Så hvorfor har ikke bare alle gjort dette? Fordi prosessen for å omgjøre dette til en del av system 1 er svært krevende, og det finnes flere eksempler på aktører som mislykkes enn de som lykkes i dette.

Et eksempel kan være en aktør som har et ønske om å bli mindre rasistisk. For det første vil dette være en vanskelig beslutning å komme frem til med nåtidens implisitte rasisme som sjeldent er bevisst. Motivasjonen for å oppnå bevissthet rundt egne rasistiske holdninger er også vanskelig ettersom det strider så med hva som er sosialt akseptert. Dette betyr altså at man på et tidspunkt må være i en system 2 tilstand hvor man i første omgang bare kan anerkjenne og prøve å forstå denne kompleksiteten rundt temaet. Man må være i stand til å ikke utelukke at man selv kan være implisitt rasist. Allerede her har altså mange falt av. Neste steg vil så være å gå inn i ens egne fordommer, så utfordre dem og til slutt lage en grundig plan på hvordan man kan få system 1 til å handle mer i tråd med å være anti-rasistisk. Dette viser altså at det er vanskelig, men ikke umulig. Derfor ser vi også noen som er anti-rasister, men langt ifra nok til at vi kan si at en strukturell rasisme ikke lenger finnes.

For å oppsummere komplimenterer Bourdieu og TRV hverandre når de forklarer aktørens posisjon i strukturell rasisme. Det er system 1, Bourdieu sin aktør som forklarer reproduksjonen av rasisme – det som gjør den strukturell, mens system 2, TRV sin aktør som forklarer aktøren som gjør opprør. Aktøren i begrepet strukturell rasisme er både de mange menneskene som reproducerer rasisme, oftest uten å mene det, og de få enkelt menneskene som gjør opprør.

5.2 Struktur

5.2.1 Bourdieu om struktur

Når Bourdieu skal forklare strukturen er det spesielt begrepene det sosiale rom, sosiale felt og symbolsk makt som står sentralt. Først på den måten at det er strukturen som former individet

ut ifra deres relasjonelle posisjon i det sosiale hierarkiet, som er et resultat av vår totale kapital. Handlingsmønsteret, eller habitusen, som aktøren har tilegnet seg er et resultat av strukturen vi har vokst opp i og tilegnet oss erfaringer i. Blant annet er vår habitus preget av vår relasjonelle posisjon i det sosiale hierarkiet. I tillegg er det et resultat av vår feltspesifikke posisjon i det sosiale felt og den feltspesifikke kapitalen vi har i dette området. På den måten er strukturen overordnet individet og bidrar til å begrense, påvirke og styre våre handlingsalternativer på måter som vi ikke alltid er bevisst. En måte dette skjer på er ved hjelp av symbolsk makt. Symbolsk makt er en del av den etablerte strukturen for den skaper selvfølgheter på hvorfor ting er som de er i samfunnet. Et eksempel på dette er hvordan rasisme kan skjules bak symbolsk makt som tilsier at det ikke er rasisme, men naturalistiske forklaringer som at innvandrere ikke kan norsk og ikke har kjennskap til det norske system og har derfor selvfølge svakheter som fører til en naturlig ulikhet.

5.2.2 TRV om struktur

Ifølge TRV står sosiale strukturer i et motsetningsforhold til aktøren. Jo mer frihet aktøren har desto mindre påvirkningskraft har strukturen. På bakgrunn av den metodologiske individualismen eksisterer heller ikke strukturen selvstendig. Den er avhengig av aktøren for å eksistere enten det er intendert eller ikke-intendert av aktøren. Makrofenomener som strukturen består av kan ifølge TRV kun skapes gjennom mikrohandlinger, altså aktøren.

5.2.3 Svakheter og styrker ved strukturforståelsen

Som i aktørdelen er fordelen med Bourdieu sin teori at den viser hvordan strukturen reproduseres, mens TRV viser hvordan vi får til sosial endring. I Bourdieu sin teori former det sosiale rom habitus, som igjen former strukturen. Dette er en godt systematisk satt opp teori, som tydelig viser ulike nivåer av strukturen. At strukturer som regel reproduseres, istedenfor å endres, er derfor ikke så overraskende, gitt de mange nivåene endringene må skje på. Men vi ser at endring noen ganger skjer, og her gir TRV en god forklaring. TRV tar oss ned til aktørnivå igjen. Dette gjør den ved å forklare makrofenomener på bakgrunn av mikrofenomener. På den måten kan vi se hvordan makrofenomener er et resultat av mikro til mikro til makrofenomen i tråd med badekarmodellen til Coleman. Den forklarer rebellene som førte med seg revolusjoner, enkelt individene som endret verden.

Svakhetene med hver teori er igjen at de ikke er så god på å forklare det den andre forklarer godt. Bourdieu har ikke gode forklaringer på hvordan det skjer strukturelle endringer, og TRV har ikke gode forklaringer på hvorfor «historien ser ut til å gjenta seg». Derfor må en syntese igjen slå sammen begge teoriene.

5.2.4 Struktursyntesen

Jeg beholder styrkene ved hver teori i struktursyntesen, og forkaster svakhetene. I praksis betyr dette at jeg igjen bruker Bourdieu til å forklare reproduksjon av strukturen, mens TRV beholdes for å forklare sosiale endringer.

5.2.5 Forskningsspørsmål 2: Struktur

Hvilken plass har struktur i begrepet strukturell rasisme?

Å forstå struktur delen av strukturell rasisme er nok enklest med et historisk perspektiv. Det er enkelt å se struktur-delen i strukturell rasisme hvis vi spoler tiden tilbake til da minoritetsgrupper nærmest ikke ble anerkjent som mennesker, eller til da det fantes forskning som baserte seg på å bevise de ulike rasenes ulike evolusjonære utvikling, eller da det var lovgivninger som beskyttet hvites rett til å ha eierskap over ett annet menneske i form av slavehandel. Dette er utvilsomt ting på ett opphøyd nivå, kontra aktør-nivå, som forsvarte og reproduserte den eksplisitte rasisme. I dagens samfunn er det derimot vanskeligere å se strukturen i strukturell rasisme, i hvert fall som en produsent av rasisme hvis man utelukker aktør-delen, og relasjonen mellom struktur og aktør. Dette er fordi på et utelukkende struktur-nivå finnes det nettopp lovgivninger som skal virke mot strukturell rasisme. Som nevnt i introduksjonen kan skeptikere heller hevde at strukturen i de fleste moderne vestlig samfunn er anti-rasistisk. Igjen blir motsvaret til kritikerne hvorfor feltstudier viser at det er forskjeller på minoritets- og majoritetsbefolkningen. Dette er også en del av strukturen selv om den er mer usynlig. Et av de mest verdifulle begrepene vi kan bruke her fra Bourdieu er kanskje symbolsk makt. Tilbake til en tid med mer eksplisitt forskjellbehandling kom kanskje den symbolske makten i form av lærebøker som viste at hvites skalle var høyere utviklet, og at derfor bare var på sin plass at de også sto høyere oppe på samfunnets rangstige. I moderne tid viser den symbolske makten seg når man begrunner innvandreres arbeidsledighet på at de er for dårlig integrert, selv om feltstudiene viser at det å ha et utenlandsk navn har negativ uttelling på intervju innkallelse. Slik reproducerer ikke bare den symbolske makten den

strukturelle rasismen, den gjør det også vanskeligere å innføre sanksjoner fordi man tror det er «fortjent» eller rettferdig. Struktur aspektet forklarer altså en del av strukturell rasisme, men de usynlige strukturene lar seg nok best forklare når man ser på strukturen sammen med aktøren, som leder oss til neste del.

5.3 Struktur- og aktør relasjonen

5.3.1 Bourdieu om struktur- og aktør relasjonen

Bourdieu forstår forholdet mellom struktur og aktør som at aktøren handler innenfor habitus grenser, som er satt av strukturen, men det vi kan minnes også er Bourdieu sin forståelse av kapital. Bourdieu mener nemlig at kapital er begrenset. Hver aktør er dermed motivert for å få mer kapital på forskjellige områder, men begrensingen ved kapitalen gjør at noen da blir tapere og vinnere. Aktører som gagner på den tilstedeværende strukturen vil derfor være interessert i å beholde den slik den er, og dermed også jobbe for å reprodusere den. Vi kan da snakke om at det frie handlingsrommet vi finner innenfor habitus grenser, ikke nødvendigvis bare vil brukes til å gjøre verden til ett bedre sted, men ikke minst for å styrke vår egen posisjon i det sosiale rom.

5.3.2 TRV om struktur- og aktør relasjonen

Mye av TRV har blitt presentert i de tidligere delene, men noe jeg vil trekke frem her i struktur- og aktør relasjonen er hvordan teorien fremhever at vi er rasjonelle aktører ute etter å maksimere nytte. Dette er ikke bare vår egen nytte, men kan også være fellesskapets nytte. På denne måten kan man som aktør være motivert til å gjøre strukturelle endringer som ikke bare gagner én selv, men også det utvidede fellesskapet og samfunnet.

5.3.3 Svakheter og styrker

Det viktigste å ta med seg fra Bourdieu sin teori er allikevel ikke bare hvordan den viser vanskeligheten av å få til strukturelle endringer, og at vi i større grad reproduserer strukturen. Et eksempel på dette kan være kastesystemet i India som har eksistert i lang tid og bidrar kun positivt til de som befinner seg på den øvre delen av hierarkiet. Ifølge TRV ville dette systemet blitt avskaffet av de mange rasjonelle aktørene som befinner seg under på hierarkiet i det som kan forstås som et ekstremt urettferdig klassesamfunn. Så enkelt er det dessverre

ikke og når det kommer til reproduserende klassesamfunn er Bourdieu en mer gunstig teoretiker å ta utgangspunkt i.

Ved at TRV forstår aktøren som en system 2 handlende aktør ser vi hvordan det er lettere mulig for en aktør å endre på strukturen i samfunnet. I den grad er det mulig å si at TRV bidrar til en bedre forståelse av aktører som aktivt bidrar til sosial endring slik som for eksempel borgerrettsbevegelsen på 60-tallet eller kvinnekampen på 70-tallet. Bourdieu sin teori klarer ikke å forklare dette like suksessfullt selv om han også understreker at sosial endring skjer på premisset kollektiv handling og politisk handling, men er noe mer vag med tanke på hvordan dette skal oppnås ettersom individers handlingsrom er så begrenset.

5.3.4 Struktur- og aktør relasjonssyntese

Ut ifra teorien som jeg har introdusert så langt vil jeg presentere en ny syntese som tar utgangspunkt i styrkene fra begge teoriene. I tråd med teorien om rasjonelle valg er aktører rasjonelle. Allikevel er vi ikke-rasjonelle i tråd med Bourdieu sin aktørforståelse. Dette begrunnes i at mennesker er rasjonelle og ikke-rasjonelle avhengig av situasjonen. Det er dette jeg vil tilføre denne nye syntesen: Vår rasjonalitet og ikke-rasjonalitet er situasjonsbetinget av hvorvidt vi tar i bruk system 1 eller system 2. Som oftest er vi ikke-rasjonelle og benytter oss av system 1 som er dannet av vår habitus. Dette medfører at vi reproduserer strukturen slik den er fordi det er strukturen som har formet vår habitus. Vårt handlingsmønster har et gjensidig forhold med strukturen hvor strukturen former handlingsmønsteret og handlingsmønsteret reproduserer strukturen.

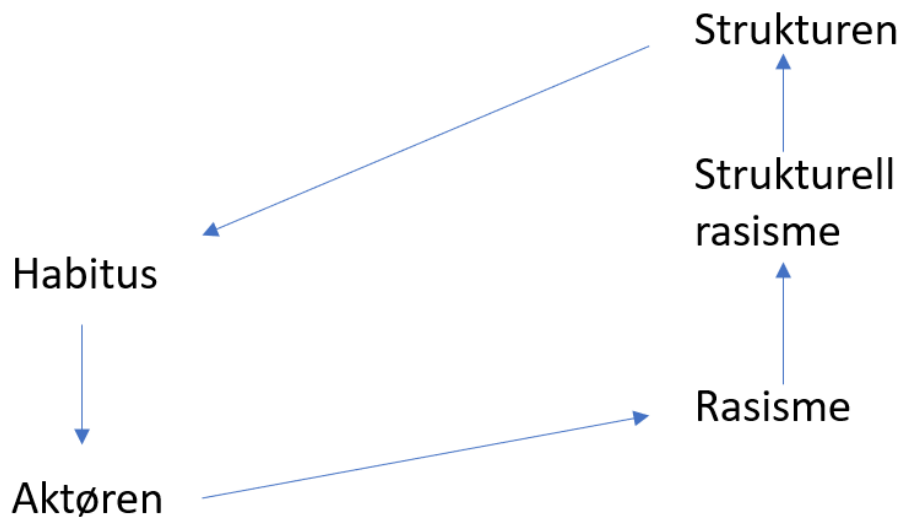
5.3.5 Forskningsspørsmål 3: Struktur- og aktør relasjon

Hvordan henger struktur og aktør sammen i strukturell rasisme?

Jeg vil svare på dette spørsmålet i tre ulike deler. Først vil jeg gi en generell modell som viser både hvordan strukturell rasisme opprettholdes, og gjøres opprør mot. I andre omgang vil jeg diskutere Bourdieu og TRV sine bidrag til å forstå det moderne fenomenet i strukturell rasisme, implisitt rasisme. Til slutt vil jeg si litt om nytte maksimeringens rolle for strukturell rasisme, som i stor grad vil lede over til diskusjonens siste del, veien videre.

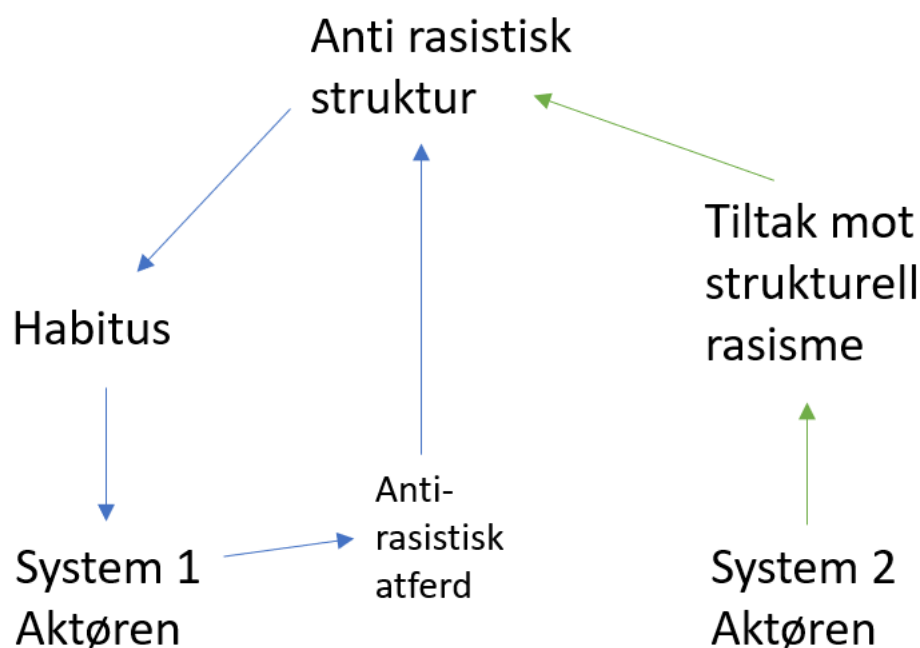
5.3.5.1 Reproduksjon av og opprør mot strukturell rasisme

Bourdieu sin teori bidrar hovedsakelig til å forklare hvordan strukturell rasisme reproduseres. Som vist i figur 6 blir aktøren påvirket av habitus. Habitus er igjen bestemt av strukturen. Hvis strukturen da er strukturelt rasistisk, på bakgrunn av rasistiske aktører, reproduseres det hele i en ond sirkel.

Figur 6

TRV sitt bidrag er hovedsakelig å vise unntakene til reproduksjonen av strukturell rasisme. Vi kan si at TRV alene er naiv, noe som i verste fall kan føre til en avvisning av at det i det hele tatt finnes en strukturell rasisme. Men som en del av en integrert teori med Bourdieu bidrar TRV godt til å forklare unntakene av reproduksjonen. Ikke minst gir den håp om at endring kan skje. Dette er vist i figur 7, her kan vi se at system 2 aktøren kan gjøre tiltak mot strukturell rasisme, den står utenfor påvirkningen fra habitus som gjør dette så vanskelig for system 1 aktøren. I denne system 2 tilstanden kan aktøren også påvirke system 1. Dette er gjennom å endre habitus, via strukturen. På langsikt vil dette kunne gjøre at system 1 aktøren automatisk handler antirasistisk, noe som videre gir en positiv reproduksjon av anti-rasisme.

Figur 7

5.3.5.2 Implisitt rasisme

Nå som jeg har svart på dette forskningsspørsmålet vil jeg også besvare hvordan vi kan ha samfunn som på et eksplisitt nivå ser tilsynelatende anti-rasistisk ut, men som allikevel har strukturelt rasistiske konsekvenser. Her kan vi ta utgangspunkt i en av to muligheter ifølge Elgvin; enten at et visst antall mennesker utøver rasisme eller diskriminerende oppførsel i samfunnsinstitusjoner slik at det har systematiske resultater i sin helhet, eller at majoritetsbefolkningen på en naiv måte former strukturene på en slik måte at det gagnar majoritetsbefolkningen mer enn det gagnar minoriteter i samfunnet. Førstnevnte vektlegger aktørene, mens sistnevnte i større grad underminerer aktørers rasjonalitet. Her ser jeg ingen grunn til å ekskludere den ene forslaget samtidig som jeg foreslår det andre. Bare fordi at det ene bidrar noe mer til strukturell rasisme enn det andre medfører ikke at det andre ikke kan skje samtidig. Slik jeg ser det er det den implisitte rasismen som er hovedgrunnen som bidrar til en strukturell rasisme og at den implisitte rasismen kan være årsak til både første og andre forklaring til Elgvin.

Med utgangspunkt i Bourdieus sin teori vil jeg si at han forstår implisitt rasisme på to måter. For det første vil Bourdieu si at aktører kan handle implisitt rasistisk på bakgrunn av å

forsvare deres posisjon i det sosiale rom ettersom det finnes en begrenset mengde kapital. Derfor vil mangel på strukturell rasisme føre til at minoriteter skaffer seg mer kapital og truer andres hierarkiske posisjon. I middelklassen og borgerklassen favør er det derfor gunstig med en symbolsk makt som definerer kapitalfordelingen i samfunnet som naturalistisk. Den eksisterer på grunnlag av en naturlig ordning. For det andre er habitus et viktig begrep her. Hvis det er slik at mange vokser opp i homogene miljø vil det bidra til en mer majoritetsrettet habitus som kan føre til internaliserte biaser og fordommer som utvikler seg til rasisme, og deretter strukturell rasisme. I den grad kan Bourdieu sin teori både støtte første, og andre forklaring fra Elgvin til hvordan strukturell rasisme kan forekomme. Allikevel kan vi ut ifra Bourdieu sitt begrep om habitus argumentere for at det er andre forklaring som skjer først, altså at majoritetsbefolkningen former strukturene på en slik måte at det gagnar dem mer enn minoritetene i samfunnet. Deretter er det majoritetsbefolkningens habitus, som et resultat av utformingen av strukturen, som fører til at mennesker i samfunnsinstitusjoner diskriminerer ubevisst på bakgrunn av deres habitus.

TRV vil si at aktører som handler implisitt rasistisk gjør dette basert på irrasjonelle oppfatninger. Dette er problematisk i mine øyne for hvis det er slik at strukturell rasisme er et fenomen som har en vedvarende effekt betyr det at alle aktører som handler implisitt rasistisk ikke er rasjonelle, og det er et argument imot TRV som tar utgangspunkt i den rasjonelle aktøren som en hovedregel. Hvis vi prøver å forklare det som at aktørene har en rasjonell oppfatning og handler implisitt rasistisk på en rasjonell måte er det også problematisk for nesten ingen aktører har et ønske om å hverken bli oppfattet som rasist eller handle rasistisk. Derfor må ideen om en rasjonell handlende implisitt rasist forkastes i mine øyne.

Jeg tror det er større sannsynlighet for at den strukturelle rasismen som eksisterer i dag er i hovedsak forårsaket av en rasisme som baserer seg på en naiv befolkning som reproducerer rasisme ved å forme en struktur som favoriserer majoritetsbefolkningen. For å videreføre tror jeg også det er dette som fører til at mennesker utøver rasisme og diskriminerer i tråd med første forklaring til Elgvin. Altså fører andre forklaring til Elgvin at første forklaring også forekommer. Når jeg tolker ordet naiv så vil jeg understreke at det innebærer aktører som ikke anerkjenner sin potensielle egen implisitt rasisme og heller opererer med en udatert ide om en eksplisitt rasisme. En mangel på anerkjennelsen av den implisitte rasismen vil derfor medføre mer implisitt rasisme da aktøren ikke bevisstgjøres på dette fenomenet og reproducerer det

ubevisst. Den implisitte rasismen i samfunnet er et resultat av system 1 som har dannet handlingsmønstre som i flertall hos aktører fører til en strukturell rasisme. I den grad kan vi snakke om den strukturelle rasismen som et resultat av et individs habitus. Trolig er det slik at en flerkulturell sosialisering og positive inntrykk fra andre etnisitetsgrupper kan påvirke aktører til å utvikle en mindre implisitt rasistisk habitus. Dermed er det mulig å gjøre aktive tiltak for å redusere strukturell rasisme. Dette kan blant annet oppnås ved å unngå totalt hvite nabolag og skoler, og heller sikte på en mer inkluderende og mangfoldig representasjon i flest mulige arenaer, slik som i idrett og fritidstilbud for unge. I mine øyne er dette den viktigste tiden for det er på dette tidspunktet habitusen etableres og er lettest å forme. Allikevel kan et system 1 handlingsmønster endres i voksen alder, og i den grad habitusen endres, men det kan virker som det er mer krevende å endre handlingsmønsteret enn det er å etablere det.

5.3.5.3 Nyttmaksimeringens påvirkning på strukturell rasisme

TRV er som nevnt utilstrekkelig når vi skal forklare implisitte rasister, men kan allikevel bidra til å forklare andre deler av strukturell rasisme, blant annet hvordan nytte maksimeringen påvirker. I tråd med teorien om rasjonelle valg tror jeg aktører ønsker å maksimere nytte for seg selv, men også fellesskapet. Dette gjøres ved at aktører former handlingsvalg som er et resultat av ønsker og oppfatninger i tråd med TRV. Dette kan gjøres med utgangspunkt i en rasjonell eller ikke-rasjonell tilstand. Som oftest vil dette være en mer ubevisst form for system 1 tilstand hvor aktøren ikke bevisst tenker over sine egne ønsker og oppfatninger, men heller baserer disse på tidligere erfaringer, normer og sitt eget internaliserte handlingsmønster. Det er et krav om at aktører selv må oppleve noe av denne nytten som de produserer ellers vil ikke aktøren utføre det. Maksimering av nytte for andre uten egen vinning gjøres på grunnlag av internalisert moral. Moralen medfører en form for egen nytte i form av gode følelser når nytte maksimeres for andre og derfor er det også i interesse av aktøren å realisere moralsk åpenbare goder for andre. Slik som når mennesker setter seg selv i fare for å redde andre fra brann eller naturkatastrofer. Dette innebærer blant annet at aktører ikke vil påføre seg smerte blindt for fellesskapets gode. Altruisme i den betydningen at vi gjør noe for noen andre uten å få noe ut av det er ikke noe som eksisterer. Aktører vil ikke yte for andre med mindre de moralsk vet at det er det riktig å gjøre og at de får en god følelse ved å gjøre det. Derfor vil aktører aldri påføre seg selv negative følelser for andres nytte, med mindre de selv vet at det fører til nytte for andre og dette medfører en emosjonell nytte for aktøren. For eksempel er det usannsynlig at en person ville løpt inn i et hus som brenner for å

redde noen og dermed satt seg selv i fare hvis han følte det var moralsk forkastelig. For å unngå slike scenarioer er det viktig at aktører former en struktur som bidrar til etisk fokus, empati og sympati som internaliseres i aktørers habitus.

Ved å akseptere eller anerkjenne at strukturell rasisme finnes må aktører også akseptere at man potensielt kan være en av de som opprettholder en strukturell rasisme, altså at du potensielt er en implisitt «rasist». Det er ubehagelig for deg som en del av majoritetsbefolkningen å anerkjenne, samtidig vil det ikke medføre noen positive konsekvenser eller nytte for deg som en del av majoritetsbefolkningen, med mindre det er en del av din internaliserte moral. Derfor kan det være problematisk å fremstille som et samfunns mål fordi det kan føre til at folk vil nekte å anerkjenne det på basisen av at det frembringer negative følelser rettet mot en selv. Mitt forslag er at vi må appellere til en mer internalisert moral som må utvikles i aktørers habitus. Med andre ord vil positive følelser, som vekkes av anti-rasistiske handlinger, bidra til et mindre strukturelt rasistisk samfunn. For å gjøre dette enda enklere har vi muligens behov for å omgjøre vår forståelse av hva rasisme innebærer. Et forslag er fremstillingen av rasisme som et resultat og fenomen, uten at det er rasister som produserer det. Dette er hva Elgvin presenterer i sin artikkel og noe som blant annet sosiolog Eduardo Bonilla-Silva (2009) presenterer i boka «Racism without Racists». På den måten kan aktører anerkjenne sine rasistiske tilbøyeligheter uten å oppleve seg selv som en aktør som hverken er rasist eller ønsker å frembringe rasistiske tendenser i samfunnet.

5.4 Veien videre, bekjempelse av strukturell rasisme

For å avslutte diskusjonen vil jeg kort gå inn på hva denne diskusjonen har vist at vi kan gjøre med tanke på å bekjempe strukturell rasisme. Jeg tror at vi kan unngå strukturell rasisme ved å aktivt forme aktørers habitus på en slik måte at det ikke fremmer rasistiske handlingsmønstre. For å gjøre dette må aktører endre måten strukturen former aktørers habitus. Dette kan gjøres ved å tilrettelegge for mangfoldige nabolag, skoler og andre lignende arenaer. Barndommen er viktigst for det er da habitusen blir etablert, men habitusen kan endre seg og derfor må aktører aktivt bidra til struktur som kontinuerlig fremmer mangfold og fellesskap. I tillegg kan aktører aktivt bidra til å etablere enn mer internalisert moralverdi når det kommer til å aktivt unngå ubevisst og bevisst rasistisk atferd. Dette kan gjøres ved å aktivt fremme anti-rasistisk atferd og fremme bevissthet til hvordan implisitt rasisme kan forekomme. Ved å gjøre dette kan vi oppnå et scenario hvor aktører er villige til å

gjøre seg selv sårbare og oppleve negative følelser i form av å anerkjenne rasistiske tendenser de kan ha. Dette vil aktører gjøre på bakgrunnen av internalisert moralverdi knyttet til et ønske om å langsiktig føle seg som et godt menneske, og dermed gjøre den rette ting.

5.5 Begrensninger

Som jeg nevnte innledningsvis har det vært omdiskutert hvorvidt strukturell rasisme eksisterer eller ikke, men dette vil være utenfor denne oppgaven å gi et endelig svar på. Ettersom denne oppgaven vil undersøke begrepet strukturell rasisme i lys av sosiologisk teori vil fokuset være å bidra til en teoretisk forståelse slik at vi kan benytte oss av verktøy til å forstå og bekjempe strukturell rasisme. Altså er målet å skape et teoretisk fundament som åpner og tillater for empirisk handling. Det vil ikke være en diskusjon av hvorvidt fenomenet eksisterer i Norge og i hvor stor grad. Nytteverdien av denne oppgaven er selvfølgelig avhengig av svaret på diskusjonen om hvorvidt fenomenet finnes eller ikke, men selv om det har vært omdiskutert om begrepet er fruktbart i en norsk setting er det mer anerkjent i eksempelvis USA. Derfor vil diskusjonen i denne oppgaven kunne gi nye verktøy og forståelse av fenomenet, uavhengig av om det finnes i Norge eller ikke.

6. Konklusjon

I denne teksten har jeg presentert og diskutert sosiologiske teoretiske verktøy som kan bidra til å løse problemstillingen; «*hvordan kan struktur- og aktørteori bidra til en bedre forståelse av strukturell rasisme?*». Et svar på dette kan bidra til en teoretisk bedre forståelse av det utfordrende begrepet og fenomenet strukturell rasisme, og legger til grunn for empirisk fremtidig arbeid. Jeg har gjennomgående forsøkt å vise nytten av i hovedsak to sosiologiske perspektiv, Bourdieu og teorien om rasjonelle valg (TRV). I den grad har jeg redegjort for begge teoriene og deretter forsøkt å se hva slags styrker, svakheter og mangler de har, og hvorvidt de lar seg kombinere til en slags syntese. Hver for seg vil jeg argumentere for at verken av perspektivene bidrar til å forklare mer eller gi oss tilstrekkelige nye verktøy i strukturell rasisme debatten. Men når de kombineres kan de utfylle hverandres svakheter og gir oss nettopp den nyanseringen som trengs til å forstå strukturell rasisme. Min syntese har blitt til ved sammenveving mellom teoriene og en situasjonsbetingelse som trigger Kahneman sin system 1 eller system 2.

En av utfordringene i debatten om strukturell rasisme er hvordan man både kan forklare reproduksjon og sosial endring, dette er også utfordringen til Bourdieu og TRV når de brukes enkeltvis. For å ta oss tilbake til introduksjonen av denne teksten kan man se på Bourdieu som ytterkanten av debatten som sier at strukturell rasisme er så sammenflettet i vår kultur at det nærmest er umulig å gjøre noe med. Allikevel har vi sett store vellykkede strukturelle endringer i for eksempel kvinnekampen og borgerrettsbevegelsen, som tyder på at fremtidsutsiktene er lysere enn Bourdieu tilsier. TRV er på den andre siden overoptimistiske, og vil nok overlate mye av endringene til hvert enkelt individ. Og selv om vi kan samles om ett felles mål når vi vurderer dette som den beste fremgangsmåten, sliter TRV med å forklare hvorfor dette ikke enda har skjedd i større grad. Vi har blitt mindre eksplisitte rasistiske, men det finnes fremdeles rasisme og strukturell rasisme på bakgrunn av den implisitte rasismen. Ifølge TRV skulle denne vært nærmest utryddet på bakgrunn av rasjonalitet. Hver teori er altså utilstrekkelig alene.

Vi kan nå få lyst til å stille oss spørsmålet hvorfor vi bør se på disse teoriene, hva er det de har som er gunstig til å forklare strukturell rasisme? Bourdieu har vært god på å forklare hvordan strukturell rasisme fortsetter på tross av opplyste individer, mens TRV har gitt en forklaring på hvordan reelle endringer av de rasistiske strukturene har skjedd på bakgrunn av rasjonalitet. Hos Bourdieu vil jeg spesielt trekke frem habitus som et viktig begrep fordi det bidrar til å forstå hvordan aktører, som i utgangspunkt ikke ønsker å være rasistiske, kan bidra til å reprodusere rasisme i strukturene på bakgrunn av deres internaliserte handlingsmønstre.

Teoriene har altså vært gode på å forklare hver sin del av strukturell rasisme, den negative vedvarende delen hos Bourdieu, og den positive delen med mulighet for endring hos TRV. De to teoriene komplementerer og utfyller hverandre, men betingelsen for når den ene er mer aktuell enn den andre har jeg lagt til Kahneman for å forklare. Jeg har delt aktørforståelsen opp i to istedenfor å operere med en generell ensidig aktørforståelse som i større grad Bourdieu og TRV gjør. Premisset for denne oppdelingen er hvorvidt vi er rasjonelle i situasjonen eller ikke. Med andre ord er vi som aktører både rasjonelle og ikke-rasjonelle avhengig av situasjonen. På den måten har jeg valgt å kombinere Bourdieu og TRV sin aktørforståelse og dannet en tosidig teori med et nytt lag som er Kahneman sin ide om system 1 og 2. Dette begrunnes i at vi i en system 1 tilstand operer ut ifra våre etablerte handlingsmønstre og erfaringer i form av ubevisste tankemønstre og vaner. Dette er det

Bourdieu ville kalt vår habitus. Som nevnt, bidrar Bourdieu til en god aktørforståelse i form av hvordan vi som aktører ikke alltid handler rasjonelt og bevisst, og at vi er tungt påvirket av strukturen. Altså han forklarer hvordan strukturell rasisme er rasisme som reproduseres av strukturene ved hjelp av aktørene. Allikevel er dette ikke tilstrekkelig og TRV kommer med et verdifullt bidrag her. Det er hvordan vi kan handle rasjonelt når vi tar i bruk kognitive evner for å realisere våre mål i form av system 2. Altså får vi en forklaring på at borgerrettsbevegelsen faktisk har fått til systematisk endring. Det Kahneman legger til i syntesen er at disse to systemene er noe vi veksler mellom, og at system 1 krever lite energi, mens system 2 krever mye energi. System 1 dominerer mesteparten av tiden nettopp på grunn av sin enkelhet. Mens eksplisitt holdninger kan forklares som system 2 tenking, siden det er bevisst, kan implisitte holdninger sees på som en del av system 1 tenking. Når vi også tar i betraktning at forskning har vist at de eksplisitte og implisitte holdningene dessverre ikke alltid samsvarer når det kommer til rasisme (aversiv rasisme f.eks.) blir det tydelig hvordan folk kan være eksplisitt mindre rasistisk, men fortsatt være med på å reprodusere strukturell rasisme. Hvorvidt Bourdieu eller TRV er den mest gjeldende teorien i strukturell rasisme er altså både avhengig av om aktører er i en situasjon som trigger system 1 eller system 2 tenking, og hvordan tankene vi har gjort oss i system 2 (anti-rasistiske idealer) er integrert med det raske system 1.

Verktøyene vi har fått fra syntesen mellom de to teoriene og Kahneman er også verdifulle å bruke når vi skal se på tiltak når det kommer til endring av strukturell rasisme. Trolig vil strukturell rasisme vedvare så lenge majoritetsbefolkningen fortsetter å forme strukturen på en slik måte at den favoriserer majoritetsbefolkningen. System 1, mangel på rasjonalisme og bevissthet, fører til at vi reproduserer strukturell rasisme fordi det er en del av vårt etablerte ubevisste handlingsmønster altså vår habitus. Å totalt unngå bruk av system 1 er umulig og på den måten kan vi si at for å kvitte oss med eller bekjempe strukturell rasisme må vi aktivt endre på strukturen slik at den kan videre endre på aktørers habitus. Dette krever at vi bruker system 2 for å realisere endringer som må komme i form av kollektiv handling. Noen måter dette kan endres på er ved å tilrettelegge for mer mangfoldig sosialisering innenfor viktige arenaer spesielt for barn, slik som å lage mangfoldige nabolag, skoler og fritidsaktiviteter. Dette begrunnes i at det er i barndommen en aktørs habitus dannes og det er her strukturen påvirker mest. Jeg skiller meg fra Bourdieu her når jeg sier det også er mulig å endre på en voksen aktørs habitus på bakgrunn av strukturen, men det er noe som vil ta lengre tid. I tillegg

kan en voksen aktør endre på sin egen habitus selvstendig, men dette er mer krevende fordi det krever system 2 som er en begrenset ressurs. I den grad kan en aktør i praksis endre sin egen habitus, men kun på premisset at det skjer i en rasjonell system 2 tilstand og i noen tilfeller kan en aktørs habitus utvikling skyldes strukturendringer fremfor individuelle motivasjoner. Det kan derfor være vanskelig å avdekke hva som er individuelt motivert og hva som kan forklares som et resultat av struktur endringer i form av kulturmål og aktørideal. Altså hvorvidt en struktur danner et aktørideal og aktøren får et ønske om å selv realiserer dette i form av system 2 eller om strukturen danner en habitus som realiserer anti-rasistisk atferd på bakgrunn av handlingsmønsteret.

De kontroversielle diskusjonene rundt strukturell rasisme er ikke så ulik fra spenningene mellom Bourdieu og TRV. Det hele kan kokes ned til hva som skal vektlegges mest av det som skjer rundt og det som skjer inni individet. Som jeg har vist i denne oppgaven tror jeg at svaret finnes en plass i midten. For å komme til midten har jeg lagd en syntese av Bourdieu, TRV og Kahneman. Bourdieu forklarer strukturell rasisme når det vedvarer og reproduseres, mens TRV forklarer strukturell rasisme på bakgrunn av hvordan det kan endre seg. Hvilke av dem som er gjeldende avgjøres av system 1 og system 2 – både hvilket system vi bruker og forholdet mellom dem, altså hvor integrert det vi tenker i system 2 er blitt i vår system 1 tenking. Mennesker er både rasjonelle og irrasjonelle, bevisst og ubevisst, sjef i eget sinn og underlagt samfunnets struktur – hver for seg forklarer Bourdieu og TRV hver sin del av disse motsigelsene. Hver sin del av mennesket blir dekket av teoriene alene, men sammen bevarer de nyansene og kompleksiteten i hva det vil si å være menneske, samtidig som de gir gode verktøy og forståelser av hvordan struktur og aktør fungerer sammen. I en debatt hvor rasismen er usynlig eksplisitt, men fortsatt eksisterende implisitt, gir en teori med nyanser og kompleksitet som forstår menneskets selvmotsigende natur gode verktøy.

7. Referanseliste:

- Aakvaag, G. (2008). *Moderne Sosiologisk Teori*. Abstrakt Forlag AS.
- Alexander, M. (2010). *The new Jim Crow: Mass incarceration in the age of colorblindness*. The New Press.
- Amnesty. (2021, 7. april). *Sårbare grupper hardt rammet av pandemien*. Amnesty. <https://amnesty.no/arsrapport-202021-sarbare-grupper-hardt-rammet-av-pandemien>
- Andersson, M. (2023). *Rasisme – En innføring*. Fagbokforlaget.
- Bangstad, S., & Døving, C. (2015). *Hva er rasisme?* Universitetsforlaget.
- Bangstad, S., Larsen, E. & Grung, L. (2021) *Strukturell rasisme i Bergen*. <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/strukturell-rasisme-i-bergen/>
- Bergen kommune, (2021). *Rapport om strukturell rasisme i Bergen*. <https://www.bergen.kommune.no/politikere-utvalg/api/fil/4360389/Innstilling-vedtak-Rapport-om-strukturell-rasisme-i-Bergen>
- Birkelund, G., Rogstad, J., Heggebø, K., Aspøy, T., & Bjelland, H. (2014). Diskriminering i arbeidslivet. *Sosiologisk Tidsskrift*, 22, 352-382.
- Bonilla-Silva, E. (2009). *Racism without racists: Color-blind racism and the persistence of racial inequality in America*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Borchgrevink, T. (2015). Lorenz Stavrum & Hans-Jørgen Wallin Weihe: Den norske Grunnlovens trosfundament. Grunnlovens § 2 – Jødeparagrafen. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 56, 106-110
- Bourdieu, P. (1986). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. TJ International Ltd. Padstow.
- Bourdieu, P. (1996). *Symbolisk Makt*. Pax Forlag.
- Brekke, T. (2021). Strukturell rasisme og andre alt-i-ett-begreper. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 94-98. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-07>

Buchanan, L., Bui, Q. & Patel, J. (2020, 3. juli) Black Lives Matter May Be the Largest Movement in U.S. History. *The New York Times*.

<https://www.nytimes.com/interactive/2020/07/03/us/george-floyd-protests-crowd-size.html>

Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory*. Harvard University Press.

Cornell Law School. (2022, juli). *Brown v. Board of Education (1954)*.

[https://www.law.cornell.edu/wex/brown_v_board_of_education_\(1954\)](https://www.law.cornell.edu/wex/brown_v_board_of_education_(1954))

Cornell Law School. (2022, april). *Redlining*. <https://www.law.cornell.edu/wex/redlining>

Chrysochoou, X. (2004). *Cultural Diversity*. Blackwell Publishing

Dovido, J. & Gaertner, S. (1991). Changes in the nature and expression of racial prejudice. I H. Knopke, J. Norell, & R. Rogers (eds.), *Opening Doors: An Appraisal of Race Relations in Contemporary America*, 201-241. University of Alabama Press.

Elgvin, O. (2021). Strukturell rasisme i Norge: en funksjonalistisk tilnærming til rasisme uten rasister. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 99-105. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-08>

Elster, J. (2016). *Sour Grapes*. Cambridge University Press. <https://doi-org.mime.uit.no/10.1017/CBO9781316494172>

Greenwald, A. G., McGhee, D. E. & Schwartz, J. L. K. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1464–1480. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1464>

Helgheim, J. (2021, 17. juni). *Norge er ikke et rasistisk land*. Fremskrittspartiet.

<https://www.frp.no/nyheter/norge-er-ikke-et-rasistisk-land>

Kahneman, D. (2013). *Tenke fort og langsomt*. Pax Forlag AS.

Kulturdepartementet. (2014). *Kom igjen, jenter!:* Jenter med minoritetsbakgrunn og deltakelse i organisert idrett. Kulturdepartementet.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kud/idrett/rapporter_utredninger/rapport_minoritetsutvalg_kom-igjen-jenter-01april2014.pdf

Likestillings- og diskrimineringsloven (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering* (LOV-2021-06-11-77). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>

McConahay, J.B. (1983). Modern racism and modern discrimination. The effects of race, racial attitudes, and context on simulated hiring decisions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 9(4), 551–558.

Meld. St. 26 (2011–2012) Den Norske Idrettsmodellen. Kultur- og likestillingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-26-20112012/id684356/?ch=4>

Midtbøen, A. (2021). Strukturell rasisme i en strukturelt inkluderende velferdsstat? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 106–115. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-09>

Myers, D., Abell, J. & Sani, F. (2014). *Social Psychology*. McGraw Hill Higher Education.

Nobelprize (2023, 31. mai) *Daniel Kahneman – Facts*. NobelPrize.org. Nobel Prize Outreach AB 2023 <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2002/kahneman/facts/>

Sears, D. O. & Henry, P. J. (2005). Over thirty years later: A contemporary look at symbolic racism. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, 37, 95–150. Elsevier Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(05\)37002-X](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(05)37002-X)

Statistisk sentralbyrå (2023, 6. mars). Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. <https://www.ssb.no/befolkning/innvandrere/statistikk/innvandrere-og-norskfodte-med-innvandrerforeldre>

Statistisk sentralbyrå (2021, 13. april) Utdanning og lønnsnivå hos innvandrere. <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/utdanning-og-lonnsniva-hos-innvandrere>

Svalesen, L. (1996). *Slaveskipet Fredensborg og den dansk-norske slavehandel på 1700-tallet*. J.W. Cappelens Forlag

Teigen, E. & Heldahl, H. (2021, 13. mai). Erna Solberg om strukturell rasisme: – Det finnes i samfunnet vårt. *Nettavisen*. <https://www.nettavisen.no/nyheter/erna-solberg-om-strukturell-rasisme-det-finnes-i-samfunnet-vart/s/12-95-3424126919>

Time, J. (2023, 31. mars). Viktig å ta innover seg at rasevitenskapen faktisk er en del av vår historie. *Morgenbladet*. <https://www.morgenbladet.no/boker/2023/03/31/viktig-a-ta-innover-seg-at-rasevitenskapen-er-faktisk-er-en-del-av-var-historie/>

Wing Sue, D., & Sue, D. (2008). *Counseling the culturally diverse: Theory and practice* (5th ed.). John Wiley & Sons, Inc..

